

PAPER DETAILS

TITLE: Gençlerin Tanrı Algisi Bağlamında Yasadıkları İnanç Sorunları ve Kendi Çözüm Önerileri

AUTHORS: Çigdem Can Kaynak, Macid Yılmaz

PAGES: 1110-1146

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3178514>

Gençlerin Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunları ve Kendi Çözüm Önerileri *

Çiğdem Can Kaynak

0000-0003-1427-5577

ckaynak@hotmail.com

Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum, Türkiye

ror.org/01x8m3269

Macid Yılmaz

0000-0001-9479-3686

Sorumlu Yazar | macidyilmaz@hitit.edu.tr

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Çorum, Türkiye

ror.org/01x8m3269

Öz

İnsanın inanç ve davranışlarını büyük oranda algıları belirlemektedir. Bireyin çeşitli kaynaklardan edindiği Tanrı'ya yönelik tüm tanımlamaları, duygu ve düşünceleri ifade eden Tanrı algısı, tarih boyunca insanlığı etkileyen en önemli kültür öğelerinden biri olan din kavramının merkezinde yer alan bir olgudur. Tanrı algıları, bu algılara bağlı olarak gelişen inanç yönelimleri ve bu yönelimlerin toplumda sorun olarak algılanması ile ilgili literatür incelenmiş, sorunu bizzat yaşayan gençlerin sorunlara çözüm üretme aşamasında çalışmalarından uzak tutulmaları bir eksiklik olarak gözlemlenmiştir. Bu durum Türkiye'de de benimsenen öğrenci merkezli eğitim yaklaşımları açısından gözden geçirilmesi gereken bir durumdur. Araştırmada üniversite gençliğinin Tanrı algısı bağlamında yaşadıkları inanç sorunlarına kendi çözümlerinin neler olduğunun cevabı aranmaktadır. Bununla birlikte bu çözüm arayışında gençlerin Allah'a olan inançlarını tanımlama durumlarının veya dindarlık tutumlarının etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Çalışmada gençlerin inançla ilgili kararlarında, tercihlerinde, çözüm önerilerinde onları etkileyen manevi, psikolojik, çevresel veya eğitimle ilgili faktörlerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Allah inancı konusunda sorunlarla yüzleşme noktasında bireysel çaba gösterebilen genç kitlenin görüş ve önerilerine ulaşılması hedeflenmektedir. Yaşadığı inanç problemlerine karşı gençlerin farkındalığını arttıranın, sorun boyutunu vurgulamadan çözüm boyutuyla onları alana dahil etmenin verimli sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Araştırmada Ondokuzmayıs ve Samsun Üniversitelerinde lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim gören 586 öğrenciye 26 Mayıs -10 Haziran 2021 dönemini kapsayan süre içinde anket uygulanmıştır. Uygulama sonucunda gençlerin Tanrı algısı, Tanrı algısı bağlamında yaşadıkları inanç sorunlarına yönelik kendi çözümleri ve sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişkiler tespit edilmiştir. Kendilerini dindar olarak nitelendiren gençlerin, Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmede daha etkin ve istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi; Gençlik Dönemi; Tanrı Algısı; İnanç Sorunları; Dindarlık

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma üniversiteli gençlerin tanrı algısında hangi tutumları benimsediklerini konu edinmektedir.
- Gençler tarafından benimsenen tanrı düşüncesi, onların yaşadıkları inanç sorunlarını çözmede etkili olmaktadır.
- Gençlerin yaşadıkları inanç sorunlarına yönelik her ne kadar bilim dünyası çeşitli çözüm önerileri sunsa da gençlerin bizzat kendi çözümlerinin ne olduğu göz ardı edilmektedir.
- Gençler içinde bulundukları gelişim döneminin özellikleri çerçevesinde yaşadıkları hayatı inanç boyutuyla da sorgulamakta ve kimi zaman kendilerince sorunlarına çözümler üretmektedirler.
- Gençler yaşadıkları inanç sorunlarına çözüm yolu olarak alt boyutlarda teolojik/manevi, kolektif, dışsal/çevresel ve bilimsel/akılcı çözümler üretme yoluna gitmektedirler.

Atıf Bilgisi

Kaynak, Çiğdem Can - Yılmaz, Macid. “Gençlerin Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunları ve Kendi Çözüm Önerileri”. *Eskiye* 51 (Aralık 2023), 1110-1146.

<https://doi.org/10.37697/eskiye.1307433>

Makale Bilgileri

Etik Beyan	* Bu çalışma Prof. Dr. Macid Yılmaz danışmanlığında 04.11.2022 tarihinde tamamlanan “Gençlerin Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunları ve Kendi Çözüm Önerileri” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.	
Etik Kurul İzni	Etik onay, Hitit Üniversitesi, Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu tarafından verilmiş olup 02.07.2021 tarihli ve 2021-73 numaralıdır.	
Geliş Tarihi	30 Mayıs 2023	
Kabul Tarihi	11 Aralık 2023	
Yayın Tarihi	31 Aralık 2023	
Hakem Sayısı	İki İç Hakem - İki Dış Hakem	
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik	
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.	
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin	
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com	
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Veri Toplanması (CRediT 2)	Yazar-1 (%70) - Yazar-2 (%30)
	Araştırma - Veri Analizi (CRediT 3-4-6-11)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Makalenin Yazımı (CRediT 12-13)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Metnin Geliştirilmesi ve Tashihi (CRediT 14)	Yazar-1 (%30) - Yazar-2 (%70)
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.	
S. Kalkınma Amaçları	4 Nitelikli Eğitim	
Lisans	CC BY-NC 4.0 creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr	

Young People's Faith Problems in Relation to Their Perception of God and Their Own Suggestions for Solutions *

Çiğdem Can Kaynak

0000-0003-1427-5577

ckaynak@hotmail.com

Hitit University, Graduate Institute of Education, Çorum, Türkiye

[ror.org/01x8m3269](https://orcid.org/01x8m3269)

Macid Yılmaz

0000-0001-9479-3686

Sorumlu Yazar | macidyilmaz@hitit.edu.tr

Hitit University, Faculty of Theology, Dept of Philosophy and Religious Sciences, Çorum, Türkiye

[ror.org/01x8m3269](https://orcid.org/01x8m3269)

Abstract

People's beliefs and behaviors are largely determined by their perceptions. The perception of God, which expresses all the definitions, feelings and thoughts about God that the individual has acquired from various sources, is a phenomenon at the center of the concept of religion, one of the most important cultural elements that have influenced humanity throughout history. The literature on people's perceptions of God, the belief orientations that develop based on these perceptions, and perception of these orientations as a problem in society have been examined, and it has been observed as a deficiency that young people who experience the problem themselves are excluded from the studies at the stage of producing solutions to the problems. This situation is a matter that needs to be reconsidered in terms of the student-centered education approaches, also adopted in Türkiye. The research seeks the answer to the question of what the university youth's solutions are to the belief problems they experience in the context of their perception of God. In addition, the study examines whether or not the definition of their belief in God or their religious attitudes affect the solution of the belief problems they experience in the context of their perception of God. The aim of this study is to reveal the spiritual, psychological, environmental or educational factors that affect young people in their decisions, preferences and solutions to belief. In a similar vein, the study also endeavours to reach the opinions and suggestions of young people who can show remarkable courage individually in the face of problems about their belief in God. The vision of this study is that enhancing the consciousness of young individuals regarding the challenges they encounter in matters of faith, fostering their sense of responsibility for these issues, and engaging them in the solution stage rather than dwelling on the problem stage would yield beneficial outcomes for the youth. In this study, a questionnaire was applied to 586 undergraduate and graduate students at Ondokuz Mayıs University and Samsun University during the period between May 26 and June 10, 2021. The results of the questionnaire revealed the relationships between young people's perception of God, their solutions to the belief problems they experience in the context of their perception of God, and their socio-demographic characteristics. Ultimately, the study observed that young people who characterized themselves as religious were more active and willing to solve the problems of belief experienced concerning their perception of God.

Keywords

Religious Education; Youth; Perception of God; Problems of Belief; Religiosity

Highlights

- This study focuses on which attitudes university students adopt in their perception of God.
- The idea of God adopted by young people is effective in solving their belief problems.
- Although the scientific world offers various solutions to young people's faith problems, young people's solutions are ignored.
- Within the framework of the characteristics of the developmental period they are in, young people question the life they live with the dimension of belief and sometimes find solutions to their problems on their own.
- Young people find theological/spiritual, collective, external/environmental and scientific/rational solutions to their belief problems.

Citation

Kaynak, Çiğdem Can - Yılmaz, Macid. "Young People's Faith Problems in Relation to Their Perception of God and Their Own Suggestions for Solutions". *Eskiyeni* 51 (December 2023), 1110-1146. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1307433>

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	* This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "Young people's faith problems in terms of the perception of God and their own suggestions for solutions", supervised by Professor Macid Yılmaz (Ph.D. Dissertation, Hitit University, Çorum, 2022).	
<i>Ethics committee approval</i>	Ethical approval was granted by Hitit University, Non-Interventional Research Ethics Committee and dated 02.07.2021 and numbered 2021-73.	
<i>Date of submission</i>	30 May 2023	
<i>Date of acceptance</i>	11 December 2023	
<i>Date of publication</i>	30 December 2023	
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External	
<i>Review</i>	Double-blind	
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - Turnitin	
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest	
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com	
<i>Author Contributions</i>	Conceptualization (CRediT 1)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Data Curation (CRediT 2)	Author-1 (%70) - Author-2 (%30)
	Investigation - Analysis (CRediT 3-4-6-11)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Writing (CRediT 12-13)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Writing - Review & Editing (CRediT 14)	Author-1 (%30) - Author-2 (%70)
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.	
<i>S. Development Goals</i>	4 Quality Education	
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0 creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0	

Giriş

Tanrı, tarihsel süreç içinde insanın anlam zenginliği ile evrilen bir psiko-sosyal gerçeklik olarak kendinden hep söz ettirmiştir. Dinin merkezinde Tanrı olgusu vardır ve Tanrıya ait düşünce ve arayışlar dinden önce gelmektedir (Mehmedoğlu, 2011, 15).

Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak (Güncel Türkçe Sözlük, 5 Ekim 2023) şeklinde tanımlanan *algı* kavramı, insanın dış dünyasındaki soyut veya somut nesnelerle ilgili olarak aldığı duyumsal (sensible) bilgi (information) anlamına gelmektedir (İnceoğlu, 2010, 68). Duyularla alınan verilerin örgütlenip zihinsel olarak yorumlanmasıyla ve çevreden gelen uyaranlara anlam verilmesiyle algı süreci gerçekleşir (Arkonaç, 1998, 65).

Algı kavramından hareketle Tanrı algısı, bireyin çeşitli kaynaklardan edindiği Tanrı'ya yönelik tüm tanımlamaları, duygu ve düşünceleridir. Tanrı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olan her bireyin zihninde inansın veya inanmasın Tanrı imgesi de şekillenir (Güler, 2007, 123).

Tanrı kavramı, Tanrı algısı ve Tanrı tasavvuru birçok bilim dalının çalıştığı kapsamlı bir alandır. Bu kavramlar üzerine yapılan farklı tanımlamalar doğrultusunda bireyin Tanrı'yı algılaması ile tasavvur etmesi arasında bir ayrımın olduğu düşünülebilir. Her ne kadar farklı olsalar da Tanrı tasavvuru ve Tanrı algısı büyük oranda birbirlerini etkileyerek gelişirler. Çünkü bilişsel veya duygusal bilinçli veya bilinçdışı süreçler birbiri üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunur (Mehmedoğlu, 2011, 31). Buna göre bireyin Tanrıya ait algıları içinde ona ait duygu ve düşünceleri de olabilmektedir.

Dinlerin büyük çoğunluğunun merkezi anlayışlarında bir Tanrıya veya belli formlardaki Tanrılara inanç bulunmaktadır. Küreselleşen dünyada inanç konularını da kapsayan birçok alanda bilgi paylaşımı ve aktarımı yanında sorunların da paylaşımı ve aktarımı söz konusu olmuştur. İnanılsın veya inanılmasın Tanrıyı bilme ile başlayan Tanrıyı algılama süreci insanı belli bir noktada tavrı takınmaya, görüş geliştirmeye ve hayatını ona göre şekillendirmeye itmiştir. Toplumda yaşanan değişikliklerden etkilenmesi kaçınılmaz olan gençlerin değişen din anlayışları ve Tanrı algıları karşısında da yeni yeni tavırlar belirlediği gözlenmektedir (Yapıcı, 2000, 1, 37). Bazı gençlerin derin sorgulamalar içinde olduğu, bazılarının ise sahip olduğu Tanrı algısıyla bir sıkıntısı olmasa da yakın veya uzak çevrelerinde olan bitenden haberdar olduklarına şahit olunmaktadır. Çoğunlukla inanca tutunmayla sonlansa da gençler zaman zaman yüksek sesle elbette ki duyulması ve ses verilmesi için itirazlarını, tepkilerini ifade etmektedirler (Yaşaroğlu - Aslan, 2019, 26; Ocakoğlu, 2020, 141; Meydan - Aydın, 2020, 310; Yapıcı, 2020, 17-18). Tanrı inancıyla ilgili bu durum karşısında gençlerin sorunlarla baş etme stratejilerine ihtiyaç duyduğu bir gerçeklik olmakla birlikte çözümlerde bizzat onların aktif olmalarına duyulan ihtiyaç da anlaşılır bir şekilde artmaktadır. Geçmişte yaşanan inanç sorgulamalarındaki içerik kendi dönemleri için yapıcı, onarıcı nitelik arz edebilirken bugün aynı durumlar için ikna edici yeni içeriklere ihtiyaç duyulduğu bir tarafa genç beyinlerin, zihinsel enstrümanlarından çıkacak seslere de kulak verilmesi gerekmektedir.

Araştırmada çözüm odaklı ve yapıcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Diğer düşünce türlerinde olduğu gibi inanç sorunlarında da analitik düşünme becerisine sahip olan gençler, çözüm arayışlarına dâhil edilerek bazı temel sorunlar irdelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın temel problemi günümüzde gençlerin Tanrı algısı bağlamında yaşadıkları inanç sorunları karşısında kendi çözümleri nelerdir? şeklindedir.

Belirtilen bu temel problem doğrultusunda araştırmaya yönelik hipotezlerimiz şu şekildedir.

- Gençlerin çoğunluğu Allah'a inanmaktadır ve gençler Allah'a inanma ile dindarlık tutumlarını birbirlerinden ayırmaktadırlar.
- Olumlu ve sevgi yönelimli Tanrı algılarında ve çözüme katkı sunma bakımından cinsiyetin herhangi bir etkisi yoktur.
- Gençlerin Tanrı algıları bağlamında yaşadıkları inanç sorunlarının çözümünde Allah'a olan inançlarını tanımlama durumlarının ve dindarlık tutumlarının etkisi vardır.
- Ailedeki ebeveyn tutumları Tanrı algılarını ve Tanrı algılarına bağlı inanç sorunlarının çözümünü olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.
- Örgün ve yaygın tüm din eğitimi faaliyetlerinde eğitimin verilme yöntemi gençlerin Tanrı algılarını ve Tanrı algılarıyla ilgili yaşadıkları inanç sorunlarını çözmelerinde etkilidir.
- İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler ve İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrenciler Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmede dini faktörlerin etkisini yani teolojik ve manevi çözümleri daha çok önemsemektedirler.
- Üniversite gençliğinin inanç yönelimleri ve dindarlık algıları, özellikle zihinsel karmaşa içinde olanlar açısından henüz olgunlaşmamış ve tamamlanmamıştır.

1. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Samsun'da faaliyet gösteren Ondokuzmayıs ve Samsun Üniversitelerinde öğrenim gören lisans ve lisansüstü öğrencileridir. Her iki üniversitede 2021 yılında lisans ve lisansüstü düzeyde toplam 44.207 öğrenci öğrenim görmektedir. Asıl uygulama için hazırlanan ankete 242 örneklemin katılımının yeterli olacağı hesaplanmış (Cohen, 1988, 44; Champely, 2020, 4) olsa da çalışma 586 örneklem ile gerçekleştirilmiştir. Bu örneklem evreni temsil edecek yeterlidir (Krejcie - Morgan, 1970, 607). Hazırlanan anket Ondokuz Mayıs Üniversitesi ile Samsun Üniversitesinde öğrenim gören lisans ve lisansüstü öğrencilere 26 Mayıs -10 Haziran 2021 dönemini kapsayan 15 günlük süre içerisinde uygulanmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koyan ilişkisel tarama esas alınmıştır. Yükseköğrenim gençliği sosyo demografik değişkenler dikkate alınarak cinsiyet, geçmişte yaşanan çevre, alınan eğitim, din eğitimi alma durumu, din eğitimi alma şekli, okunan fakülte, anne baba eğitim durumu, yetiştirmede ebeveyn tutumları gibi yönleriyle sorgulanmıştır. Çalışmada literatürde de yaygın bir şekilde kullanılan beşli Likert derecelendirme kullanılmıştır.

3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak Sosyo demografik bilgi formuna ek olarak iki ölçek kullanılmıştır. Bunlardan biri Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ) diğeri Tanrı Algısına Bağlı İnanç Sorunlarını Çözme Ölçeği'dir (TAİSÇÖ).

3.1. Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ)

Tanrı Algısı Ölçeği'nde (TAÖ) 22 ifade yer almaktadır. Ölçeğin güvenirlik analizi Güler (2007) tarafından yapılmış Cronbach's Alpha değeri (iç tutarlık katsayısı) 0,83 bulunmuş ve ölçeğin güvenilir olduğu kanaatine varılmıştır. Tanrı Algısı ölçeğinde ilk iki alt boyut hariç maddeler ters puanlanmıştır. Yani sevgi ifadeleri düz puanlanırken, korku ifadeleri ters yönde puanlanmaktadır.

Tanrı Algısı Ölçeğinin (TAÖ) bu araştırma için 586 üniversite öğrencisine uygulanması ile elde edilen verilerin güvenirlik analizi incelenmiş ve Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. TAÖ için Cronbach's Alpha değerleri

Alt Boyut	Cronbach's Alpha Değeri
Seven Tanrı	0,964
Tanrıya Yönelik Olumlu Duygular	0,946
Uzak Umursamaz Tanrı	0,753
Korkutan ve Cezalandıran Tanrı	0,727
Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular	0,710
TAÖ Toplam	0,931

3.2. Tanrı Algısına Bağlı İnanç Sorunlarını Çözme Ölçeği (TAİSÇÖ)

Bu ölçek literatürde mevcut bir ölçek bulunmaması hasebiyle "Tanrı Algısına Bağlı İnanç Sorunlarını Çözme Ölçeği" (TAİSÇÖ) adıyla tarafımızdan geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme süreciyle ilgili DeVellis'in sekiz aşamalı ölçek geliştirme sürecinden sistematik bir şekilde metodolojik sıralamaya uyularak faydalanılmıştır (DeVellis, 2012, 60). Pilot uygulaması çalışmayla aynı evrende 320 örneklem üzerinde yapılmış Cronbach's Alpha değeri 0,940 bulunmuştur. Ölçeğin gelişme süreciyle ilgili ayrıntılar başka bir çalışmanın konusu olacak kadar uzun olduğu için burada yer verilmemektedir. 28 ifadenin yer aldığı ölçeğin (TAİSÇÖ) bu çalışma için Cronbach's Alpha değeri güvenirlik analizi incelenmiş ve Tablo 3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.2. TAİSÇÖ için Cronbach's Alpha değerleri

Alt Boyut	Cronbach's Alpha Değeri
Teolojik ve manevi çözümler	0,936
Kolektif (yardımlı) çözümler	0,891
Dışsal/çevresel çözümler	0,811
Bilimsel/akılcı çözümler	0,785
TAİSÇÖ Toplam	0,934

4. Bulgular, Tartışma ve Yorum

4.1. Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Tanıtıcı Bulguları

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik bulgularının özet istatistikleri Tablo 4.1, 4.2 ve 4.3'te verilmiştir.

4.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet, Yaş, Aile İkamet ve Gelir Durumları

Tablo 4.1. Öğrencilerin cinsiyet, yaş, aile ikamet ve gelir durumlarının özet istatistikleri

Cinsiyet	N	%
Erkek	242	41,3
Kız	344	58,7
Yaş Grup		
18 – 20 yaş arası	116	19,8
21 – 23 yaş arası	300	51,2
24 yaş ve üzeri	170	29,0
Aile İkamet Durumu		
Köy	86	14,7
İlçe merkezi	181	30,9
İl merkezi	319	54,4
Aile Aylık Gelir Düzeyi		
3000 TL ve altı	169	28,8
3001 – 6000 TL arası	245	41,8
6001 – 9000 TL arası	105	17,9
9001 TL ve üzeri	67	11,5

4.1.2. Üniversite Öğrencilerinin Ebeveynlerinin ve Kendilerinin Eğitim Durumları

Tablo 4.2. Öğrencilerin ebeveynlerinin ve kendilerinin eğitim durumlarının özet istatistikleri

Baba Eğitim Düzeyi	N	%
Okuryazar değil	6	1,1
İlkokul	190	32,4
Ortaokul	84	14,3
Lise	122	20,8
Önlisans	43	7,3
Lisans	126	21,5
Lisansüstü	15	2,6
Anne Eğitim Düzeyi		
Okuryazar değil	41	7,0
İlkokul	254	43,3
Ortaokul	91	15,5
Lise	117	20,0
Önlisans	21	3,6
Lisans	58	9,9
Lisansüstü	4	0,7
Mezun Olduğu Lise		
Fen Lisesi	62	10,6
Sosyal Bilimler Lisesi	8	1,4

Anadolu Liseleri	336	57,3
Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri (Sağlık, Ticaret, Turizm, Kız, Endüstri Mes.)	45	7,7
Anadolu İmam-Hatip Lisesi	90	15,3
Özel Okul	45	7,7
Okuduğu Üniversite		
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	500	85,3
Samsun Üniversitesi	86	14,7
Okuduğu Fakülte/Enstitü		
Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi	13	2,3
Dış Hekimliği Fakültesi	10	1,7
Eğitim Fakültesi	70	11,9
Fen-Edebiyat Fakültesi	53	9,0
Güzel Sanatlar Fakültesi	11	1,9
Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi	18	3,1
İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi	30	5,1
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi	26	4,4
İlahiyat Fakültesi	83	14,2
İletişim Fakültesi	17	2,9
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	59	10,1
Mimarlık Fakültesi	11	1,9
Mühendislik Fakültesi	60	10,2
Sağlık Bilimleri Fakültesi	27	4,6
Tıp Fakültesi	30	5,1
Turizm Fakültesi	10	1,7
Veteriner Fakültesi	15	2,6
Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi	23	3,9
Ziraat Fakültesi	20	3,4

4.1.3. Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık, İnanç Tutumları, Ebeveyn Tutumları ve Din Eğitimi Verilme Şekilleri

Tablo 4.3. Öğrencilerin dindarlık, inanç, ebeveyn tutumları ve din eğitimi verilme şekilleri

Kendini Dindarlık Açısından Değerlendirme Durumu	N	%
Çok Dindar	17	2,9
Dindar	266	45,4
Biraz Dindar	203	34,6
Dindar değil / Dine ilgisiz	100	17,1
Din Eğitimi Alma Durumu		
Anne/Baba/Büyükanne/Büyükbaba	222	37,9
Okul	129	22,0
Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslar/yaz kursları	175	29,9

Dini gruplar/cemaatler	18	3,1
Akraba/komşu	2	0,3
Din eğitimi almayan	19	3,2
Diğer	21	3,6
Din Eğitiminin Verilme Şekli		
Esnek bir şekilde (Serbest bırakılarak)	368	62,8
Disiplinli bir şekilde (Kontrol edilerek)	170	29,0
Baskıcı bir şekilde (Korkutularak ve/veya zorlanarak)	37	6,3
Diğer	11	1,9
Yetiştirilmede Anne Tutumu		
Demokratik, sevgi dolu	329	56,1
Demokratik, sevgisini göstermez	27	4,6
Otoriter, sevgi dolu	131	22,4
Otoriter, sevgisini göstermez	47	8,0
İlgisiz	22	3,8
Fazla ilgili	30	5,1
Yetiştirilmede Baba Tutumu		
Demokratik, sevgi dolu	173	29,5
Demokratik, sevgisini göstermez	72	12,3
Otoriter, sevgi dolu	134	22,9
Otoriter, sevgisini göstermez	125	21,3
İlgisiz	69	11,8
Fazla ilgili	13	2,2
Allah'a Olan İncancı Tanımlama Durumu		
Allah'a inanıyorum ve bu konuda hiçbir şüphem yok	227	38,7
Allah'a inanıyorum ve bu incancı aklı delillerle destekliyorum	220	37,5
Allah'a inanıyorum fakat bu konuda çözemediğim bazı şüphelerim var	81	13,8
Allah'ın olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna	30	5,2
Allah'ın var olduğuna inanmıyorum	28	4,8

Gençlerin Dindarlık ve İnanç Tutumları

Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun kendilerini bir şekilde dindar kabul ettikleri görülmektedir. %2,9'u çok dindar, %45,4'ü dindar, %34,6'sı biraz dindar şeklinde olsa da kendilerini dindar kabul etmeyen veya dine ilgisiz olarak nitelendiren %17,1'lik önemli bir kesim de vardır. Bu oranın daha doğru değerlendirilmesi için öğrencilerin Allah'a olan incancı tanımlama durumunun birlikte ele alınması gerekmektedir. Gençlerin %38,7'si Allah'a inandığını ve bu konuda hiç şüphesi olmadığını, %37,5'i Allah'a inandığını ve bu incancı aklı delillerle desteklediğini, %13,8'i Allah'a inandığını fakat bu konuda çözemediği bazı şüphelerinin olduğunu belirtmişlerdir. Yani gençlerin %90,1'i Allah'a inanmaktadır. Gençlerin %5,1'i Allah'ın olup olmadığını bilmediğini ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmadığını ve %4,8'i Allah'ın var olduğuna inanmadığını belirtmişlerdir.

Gençlerin akılla ispatlanmamış bilgilere karşı genelde şüphe ve güvensizlik duygusu geliştirdiklerini (Hökelekli, 2005, 271) bu alanda yapılan birçok çalışmadan hareketle hatırlatmamızda fayda vardır. Öyle ki yaşanan bu şüphelere bazen zihin dünyasındaki bilgi eksikliğinden oluşan çelişkiler, kargaşa ve boşluklar da eşlik etmektedir (Ok, 2005, 2). Bu şüphelerin büyük bir kısmının gencin içinde bulunduğu gelişim evresi ile ilgili olduğunu belirtbileceğimiz gibi önemli bir kısmının da yaşanan çağla ve çağın getirdiği güvensizlik, tehdit, aşağılanma, tutunamama gibi sosyo-psikolojik gerçeklerle (Düzgün, 2015, 20) ilgili olduğunu da belirtebiliriz.

Allah'a inanmakla birlikte çözemediği şüpheleri olan genç kesimin yetersiz veya yanlış din/inanç eğitimi almış olabilecekleri düşünülebilir. Türkiye'de gerek örgün gerek yaygın gerekse cemaat, tarikat gibi farklı din eğitimi süreçlerinde hakikate ulaşabilmek için şüphe ve sorgulamaların gerekliliğine inanan ebeveyn, hoca ve öğretmenler olmakla birlikte gençlerin yaşadıkları şüphelerden ve sordukları şüphe dolu sorulardan dolayı farkında olarak veya olmayarak onları sert ve kırıci tepkilerle eleştiren, yargılayan daha da ötesi etiketleyen bundan dolayı gençlerin suçluluk hissetmelerine sebep olanlar da vardır. Çalışmada bazı boyutlarıyla, özellikle Tanrı'ya inanan ancak çözemediği bazı şüpheleri olan gençlerin Tanrı karşısında suçluluk, utanma, kaygı gibi duygulara sahip olması bu gençlerin arayışlarının devam ettiğini göstermekte ve gerçekten hem ruhlarına dokunacak hem zihinlerine ulaşacak sevgiyle desteklenmiş bilgiye ihtiyaçlarının olduğunu göstermektedir. Tanrı ve din içerikli şüphelerine karşı olumsuz tavırların başlı başına şüpheleri artırdığına yönelik çalışmalar varken (Hökelekli, 2005, 270) gençlerin yaşadıkları şüphelerin inançları üzerinde her zaman negatif etki oluşturmayacağını, uygun yönlendirme ve formasyonla bu şüphelerin onların zihin dünyalarını saflaştıracağını ve şuurlu bir dindarlığa yönleltebileceğini de düşünebilmeliyiz (Günaydın, 2017, 330). Henüz çözemedikleri inanç sorunlarından dolayı bu gençleri yetişkin kolaycılığı ile çeşitli isimler altında kategorize ederek deist veya agnostik olabileceklerini düşünmek doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Gençler inanç boyutuyla büyük oranda Allah'a inandıklarını belirterek bir inanca bağlılık göstermektedirler. Ancak dindarlık boyutuyla az da olsa kendilerini ne çok dindar ne dindar ne de az dindar olarak tanımlamayan %7'lik bir kesim olduğu görülmektedir. Bu bilgi, son zamanlarda gençlerle ilgili yapılan çalışma ve araştırmalarda gençlerin dindarlık ile inanç sahibi olmayı birbirinden ayırdığını gösteren önemli bulgularla uyumaktadır (Yavuz, 2011, 240; Adıgüzel, 2014, 55; Köse, 2015, 9; Odabaşı, 2016, 138-139; Yaşaroğlu - Aslan, 2019, 26; Ermiş, 2019, 63; Canatan, 2021, 44; DİB, 2014 Dini değer araştırması, 3; SEKAM, 2018 Türkiye'de gençlik araştırması, 369) Optimar inanç araştırması, 2019; KONDA Araştırmanın "TR100_2022: Türkiye 100 Kişi Olsaydı" araştırması vd).

Gelişim özellikleri itibarıyla hem bağımsız ve özgür olmak isteyen hem de sorgulayıcı olan gençler sekülerleşmenin de eşlik ettiği dini bireyselleşme kavramı çerçevesinde dindarlık ile inanç sahibi olmayı birbirinden ayırabilmektedirler. Bu durum inancın ve dini değerlerin zayıflaması veya yok olması şeklinde değil de kurumsal anlamda dinin zayıflaması olarak yorumlanmaktadır (Köse, 2014, 8). Kurumsal dine azalan ilgi ve alaka kimi araştırmacılar tarafından dindarlığın azalması şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak postmodernite, bireycilik ve hazcılıkla dindarlığı buluşturmaya çalışarak orta bir yolda el ele olma gayretindedir. Weber'in dünyaya dönük zahit diye tanımladığı Protestan dindarlık kavramına oldukça yakın, saf bireysel dindarlık, kurumsal temeli olmayan maneviyatçılık

gibi kavramlar postmodern dönemin dinseliliklerini açıklamakta çok sık kullanılır hale gelmiştir (Yapıcı, 2020, 17). Dinsel bireycilik, kurumsallaşmış din olmaksızın, dinsel mesajın bireysel tercihler ve anlamlandırmalar ile kişinin günlük hayatına geçişine işaret eden bir kavram olarak ülkemizde de başta gençler olmak üzere toplumun her kesiminde görünür hale gelmektedir (Ünal, 2010, 17).

Dinin ibadet ve ritüellerinden uzak olsalar da yaşamlarını bireysel dindarlıklarla eklemlenmiş bir Tanrı inancıyla birlikte devam ettirme düşüncesinde olan gençler hem özgürlük hem özgünlük içinde olduklarına hem de kendilerine özel bir yorumla inançlarını yaşadıklarına inanmaktadırlar.

Gençlerin dindarlıklarıyla ilgili tartışmalar sürüp giderken göz önünde bulundurulması gereken bir durum vardır ki, o da din söz konusu olduğunda çok az insanın nesnel davranabileceğidir (Peck, 2003, 234). Ayrıca dindarlaşmak ve dinden uzaklaşmak şeklinde yapılan ikili tasnif, genelleyciliği ve aldatıcılığı çok yüksek olan bir tasniftir.

Dini yaşantı da gençlik hayatı da durağan değil dinamiktir. Bu dinamikliğin gençlerin dindarlık algılarından bağımsız olacağı düşünülemez. Yapıcı'nın (2020) gençlerin dinle ilişkilerinin tek düze olmadığını çok boyutlu ve çeşitli olduğunu, bazılarının, geleneksel kurumsal dinin içinde huzurlu ve mutlu olduğunu, bir kısmının modern ve postmodern dünyanın istekleriyle geleneksel dini buluşturma çabası içinde olduğunu, bir kısmının da şüphe ve sorgulamalarla arayışlarının devam ettiğini belirten çalışması mevcut durumu özetlemektedir. Bu nedenle üniversite gençliği için dindarlık algılarının ve inanç yönelimlerinin, özellikle zihinsel karmaşa içinde olanlar açısından henüz olgunlaşmamış ve tamamlanmamış olduğunu söylemek mümkündür.

Gençlerin Din Eğitimi Alma Durumları

Araştırmaya katılan gençlerin din eğitimini %37,9 gibi büyük oranda aile üyelerinden aldıkları görülmektedir. İkinci sırada %29,9 oranla Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kursları gelmektedir. Dini gruplar ve cemaatlerden din eğitimi alma durumunun %3,1 oranla çok az olduğu dikkati çekmektedir.

Bu sonuç aile faktörünün geçmişten beri din eğitiminde en önemli mekân ve faktör olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. İkinci sırada resmî kurumlar olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarının yer alması ve bunu %22'lik oranla okulların takip etmesi her türlü birimleri ile resmi kurumlara düşen büyük sorumluluğu tekrar göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Aileyi de toplumsal bir kurum olarak düşünürsek gençler büyük oranda (%89.8) kurumsal din eğitimi almışlardır. Tanrı algısı bağlamında gençlerin yaşadıkları inanç sorunlarına çözümler ölçeğimizde aile, okul, DİB, İlahiyat Fakülteleri, öğretmenler, hocalar, cemaatler, mistik tasavvufi yapılar gibi birçok maddenin yer aldığı "Kolektif (yardımlı) çözümler" boyutuyla çözüm aşamasında da bu kurumların önemine inanan gençlerin sayısı oldukça fazladır.

Din eğitiminin alındığı yerle ilgili olarak dikkati çeken diğer bulgu da dini gruplar ve cemaatlerden din eğitimi alma durumunun %3,1 oranıyla oldukça düşük olmasıdır. Bu durum 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Türkiye'de bulunan dini gruplar ve cemaatlere olan güvenin sarsıldığı yönündeki görüşleri doğrular niteliktedir (Coşkun, 2017, 65; Alpar, 2017, 61; Yüksel, 2019, 48; Bauman, 2016, 149; Çakı, 2018, 103). Esasında görülen zarar sadece dini grup ve cemaatlerle sınırlı kalmamış aynı zamanda dini kavramlar da bu girişimden

büyük oranda etkilenmişlerdir. Dini gruplar ve cemaatlerden din eğitimi alma durumunun düşük olmasının bir diğer nedeni de geçmişte her türlü cemaat, tarikat ve yapılaşmalardan alınan din eğitimi güvenlik endişesiyle gizleme eğilimi de olabilir. Genel olarak bu sonucumuza göre tüm kurumlarıyla devleti ve halkı hedef alan illegal, çıkarıcı, şiddet odaklı, terörist, marjinal yapı ve gruplar, gençleri tüm sivil dini oluşumlara karşı mesafeli durmaya itmiştir diyebiliriz.

Hiç din eğitimi almadığını belirten %3,2 oranındaki gencin örgün eğitim sürecinde verilen DKAB derslerinden çeşitli mahkeme kararlarıyla muaf oldukları düşünülebilir. Diğer bir sosyo demografik bulgu olarak gençlerin %62,8'i din eğitimi esnek bir şekilde aldıklarını belirtmişlerdir. Ancak halen korkutularak veya zorlanarak, baskıcı bir şekilde din eğitime maruz kaldığını belirten %6,3 oranında genç bireyin varlığı da araştırmada dikkat çeken bir sonuçtur.

4.2. Tanrı Algısı Ölçeğine (TAÖ) ve Tanrı Algısına Bağlı Olarak Yaşanan İnanç Sorunlarını Çözme Ölçeğine (TAİŞÇÖ) İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik değişkenlere göre TAÖ ve TAİŞÇÖ verilerinin karşılaştırılması yapılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada hacmi artırmamak adına TAÖ sonuçlarına tablo olarak yer verilmemiş yalnızca sonuçlara ait bilgilere yer verilmiştir. Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözme ölçeğine (TAİŞÇÖ) ilişkin bulguların özet istatistikleri Tablo 4.1- 4.13'te verilmiştir.

4.2.1. Cinsiyetin Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

Tanrı algısının üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre değişip değişmediği ile ilgili olarak “Seven Tanrı”, “Tanrıya Yönelik Olumlu Duygular”, “Uzak Umursamaz Tanrı”, “Korkutan ve Cezalandıran Tanrı” alt boyutlarında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. “Seven Tanrı” ve “Tanrıya Yönelik Olumlu Duygular” boyutlarında kız öğrencilerin puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani kız öğrencilerin seven Tanrı algıları daha yüksektir.

“Uzak Umursamaz Tanrı” ve “Korkutan ve Cezalandıran Tanrı” alt boyutlarında erkek öğrencilerin puan ortalamasının, kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Erkek öğrencilerin korku yönelimli Tanrı algısının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet farklılığının Tanrıyı algılama ve dini yaşama, Tanrının ve dinin etkisini hissetme gibi değişkenlerle ilgili olup olmadığı yönünde farklı sonuçlara ulaşılan birçok çalışma vardır. Nitekim Tanrı inancının da içinde yer aldığı dindarlığın, inanç, ibadet, ahlak, dua, sosyal dindarlık birçok boyutunun olması bu farklılıklarının doğallığını açıklar niteliktedir. Bu çalışmada da olduğu gibi olumlu Tanrı algısının kızlarda daha yüksek olduğunu veya kadınların daha dindar olduğunu gösteren çalışmalar (Hallahmi ve Argyle, 2004, 257; Cirhinlioğlu - Ok, 2011, 133; Kula, 2012, 92; Erdoğan, 2014, 180; Apak, 2016, 226; Oktay - Şentepe Lokmanoğlu, 2020, 1094) yanında erkeklerin Tanrıya ve dine daha yakın olduğunu yani daha dindar olduğunu gösteren çalışmalar da vardır (Bayyığıt, 1989, 80; Karaca, 2000, 299; Yapıcı 2002, 248; Mehmedoğlu, 2004, 162; Yaparel 1987, 40). Bununla birlikte cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmadığını gösteren çalışmalar da

bulunmaktadır (Yapıcı - Zengin, 2003a, 77,97; Yapıcı - Zengin, 2003b, 191-192; Kımter, 2008, 191; Göcen, 2014, 199). Çok farklı bulgular söz konusu iken cinsiyet yönüyle bir genelleme yapmak doğru olmayacaktır ve buna gerek de yoktur.

Bu çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sevgi yönelimli ve olumlu Tanrı algısına sahip olması sebebiyle genel anlamda kadınların Tanrıya ve dine neden daha güçlü tutunmuş olabilecekleri ile birkaç görüşe yer vermek uygun olacaktır. Hallahmi ve Argyle bu konuda yaptıkları geniş tespitlerden birinde şu açıklamayı yapmaktadırlar. Ataerkil aile yapılarında küçüklükten itibaren kızlara sorumluluk ve itaat, erkeklere bağımsızlık ve özgüven aşılanmaktadır. Dinlerin bağlılarından itaat, sorumluluk, bağlılık beklediği bilindiğine göre ve kız çocukları zaten bu eğilimle büyütüldükleri için Tanrıya bağlanmada ve O'nun isteklerini yerine getirmede zorlanmadan itaat davranışı göstermektedirler. Bir diğer tespitlerinde kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki engellenmişliklerinin bir mahrumiyet psikolojisi oluşturarak onları, sığınma ve rahatlama alanı olarak gördükleri Tanrıya ve dine daha çok yanaştırdığını belirtmektedirler (Hallahmi - Argyle, 2004, 263). Kadınların Tanrıya ve dine daha bağlı olmalarını onların psikolojik olarak daha güçsüz olmalarına, çaresizlik zamanlarında daha çok sığınma ve destek ihtiyacı duymalarına bağlayanlar da vardır (Tarhan, 2005, 333-334). Buraya kadar belirtilen görüşler kadınların adeta inanmaya ve Tanrıya bağlanmaya mecbur kaldıkları hissi uyandırmaktadır. Kimi kadınlar için bu nedenlerin geçerliliğini mümkün saymak söz konusu olabilir ancak bu gerekçelerle genelleme yapılması açıklamaları eksik bırakacaktır. Tanrının sevgisinin, şefkatinin, merhametinin, koruyup gözetmesinin zaten naif yaradılışlı olan ve bu fitratı koruyarak büyütülen/egitilen kadınların olumlu Tanrı algısına sahip olmalarında önemli bir etken olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. TAİŞÇÖ puanlarının öğrencilerin cinsiyetlerine göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Teolojik ve manevi çözümler	Erkek	242	3,39	1,10	-2,897	0,004**
	Kız	344	3,64	0,98		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Erkek	242	2,56	0,95	-0,331	0,741
	Kız	344	2,59	0,89		
Dışsal/çevresel çözümler	Erkek	242	2,96	0,97	-0,552	0,581
	Kız	344	3,01	0,96		
Bilimsel/akılcı çözümler	Erkek	242	3,94	1,00	-1,076	0,283
	Kız	344	4,02	0,86		

t: Bağımsız Örneklem T Testi

*:<0,05, **:<0,01

Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmede cinsiyetin etkili olup olmadığına baktığımızda; kız öğrencilerin “Teolojik ve Manevi Çözümler” alt boyutunda puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucu dikkat çekmektedir. Bu da kız öğrencilerin dini sorunlar konusunda çözüm üretmede daha etkin olduklarını ve çözümlere olan inançlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Dindarlık ve dinin etkisini hissetme yönünde yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular ile ilgili tartışmaya değinilmisti. Kız öğrencilerin sevgi yönelimli ve olumlu Tanrı algısı puanlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu yönündeki bulgulara binaen, kadınların gündelik hayatta kendilerini daha çok risk altında hissetmelerinden ve

tehlikelerden korunma refleksiyle Tanrıya ve dine bağlılıklarının daha yüksek olduğunu belirten yorum dikkate değerdir (Miller - Hoffman, 1995, 63). Zira bu görüş, kadınların, itildiklerini düşündükleri suçluluk psikolojisinden bir an önce kurtulma arzusuyla, sorunların çözümleri erkeklere oranla daha fazla istemiş olabileceklerini düşündürmektedir. Bu durumda inanç sorunlarının psikolojik, duygusal, sosyolojik birçok getirisini içine alan çözüm arayışlarında kadınların yüksek puanlara sahip olması oldukça anlamlı ve doğal görünmektedir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuçla araştırma hipotezlerinden “Olumlu ve sevgi yönelimli Tanrı algılarında ve çözüme katkı sunma bakımından cinsiyetin herhangi bir etkisi yoktur.” şeklindeki hipotez doğrulanmamıştır.

4.2.2. Ebeveynlerinin Eğitim Düzeylerinin Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

TAÖ analiz sonuçlarına göre baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre sevgi yönelimli Tanrı algılarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Ölçeğin “Uzak Umursamaz Tanrı” alt boyutunda baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin puanı, baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksektir.

Baba eğitim düzeyinde olduğu gibi anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin de sevgi yönelimli Tanrı algıları anlamlı düzeyde yüksektir. “Uzak Umursamaz Tanrı” alt boyutunda anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin puanlarının anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 4.5. TAİSÇÖ puanlarının öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Baba Eğitim Düzeyi	N	Ort.	SS	F-W	p
Teolojik ve manevi çözümler	Okuryazar değil	6	3,68 ^b	0,28	4,934	0,007**
	İlköğretim	190	3,75 ^b	0,90		
	Ortaöğretim	206	3,45 ^a	1,10		
	Üniversite	184	3,40 ^a	1,07		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Okuryazar değil	6	2,19 ^a	0,98	4,747	0,003**
	İlköğretim	190	2,77 ^b	0,91		
	Ortaöğretim	206	2,52 ^{ab}	0,88		
	Üniversite	184	2,46 ^{ab}	0,93		
Dışsal/çevresel çözümler	Okuryazar değil	6	2,67	0,68	0,560	0,642
	İlköğretim	190	3,05	0,94		
	Ortaöğretim	206	2,95	0,99		
	Üniversite	184	2,98	0,98		
Bilimsel/akılcı çözümler	Okuryazar değil	6	4,44	0,62	2,045	0,106
	İlköğretim	190	4,10	0,82		
	Ortaöğretim	206	3,95	0,96		
	Üniversite	184	3,90	0,98		

F: Tek Yönlü ANOVA Testi, W: Welch ANOVA Testi

**:<0,01

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

Tablo 4.6. TAİSÇÖ puanlarının öğrencilerin anne eğitim düzeylerine göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Anne Eğitim Düzeyi	N	Ort.	SS	F-W	p
Teolojik ve manevi çözümler	Okuryazar değil	41	3,85 ^b	0,56	9,328	0,000***
	İlköğretim	254	3,65 ^{ab}	1,00		
	Ortaöğretim	208	3,52 ^{ab}	1,03		
	Üniversite	83	3,05 ^a	1,20		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Okuryazar değil	41	2,79 ^b	0,85	4,320	0,005**
	İlköğretim	254	2,64 ^{ab}	0,91		
	Ortaöğretim	208	2,59 ^{ab}	0,88		
	Üniversite	83	2,27 ^a	0,98		
Dışsal/çevresel çözümler	Okuryazar değil	41	3,10	0,88	2,183	0,089
	İlköğretim	254	2,99	0,94		
	Ortaöğretim	208	3,06	0,98		
	Üniversite	83	2,76	1,02		
Bilimsel/akılcı çözümler	Okuryazar değil	41	4,15	0,71	1,247	0,292
	İlköğretim	254	4,03	0,87		
	Ortaöğretim	208	3,95	0,95		
	Üniversite	83	3,87	1,08		

F: Tek Yönlü ANOVA Testi, W: Welch ANOVA Testi

,<0,01, *,<0,001

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİSÇÖ verilerine göre “Teolojik ve Manevi Çözümler”, “Kolektif (yardımlı) Çözümler” boyutlarıyla baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin, baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde farklı olduğu saptanmıştır. Bu da bize Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözümlemeye baba eğitim düzeyi düşük öğrencilerin, baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha etkin olduklarını göstermektedir.

Anne ve baba eğitim düzeyleri arttıkça olumsuz Tanrı algısının daha çok belirginleştiğine dair yukarıda verdiğimiz sonuç, Tanrı algısı bağlamında gençlerin yaşadıkları inanç sorunlarının çözümünde alınan sonuçlarla da benzerlik göstermektedir. Yani ailede eğitim düzeyi arttıkça, sevgi yönelimli Tanrı algıları da Tanrı algıları bağlamında yaşanan inanç sorunlarının çözümüne yaklaşım da azalmaktadır. Aynı şekilde dindarlığın da dinin etkisini hissetmenin de azaldığını gösteren çalışmalar bu sonuçla uyum göstermektedir (Aydın, 1995, 108-110; Acar vd, 1996, 50; Mehmedoğlu, 2004, 140-141; Uysal, 2006, 147; Koç, 2010, 230; Öztürk, 2013, 77-80; Baynal, 2015, 224-225; Altun, 2015, 91-93; Balcı Arvas, 2018, 58).

Bu kısım ile ilgili sonuçları modernleşmenin Türkiye’deki etkilerinin özellikle de din-bilim ayrıştırmasının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Aydınlanmayla birlikte rasyonalizm, pozitivizm gibi akımların savunucularının, aktif bir şekilde bilimsel gelişmeleri, dinin etkinliğinin önüne geçirme arzusu Batı dünyasından sonra Türkiye’yi de etkilemiştir. Batı kaynaklı olan ancak geldiği noktada İslam dinini de etkileyen birçok kavramla birlikte sekülerizm, beraberinde dini ve bilimi birbirlerini yok eden unsurlar gibi lanse etmiştir. Batı dünyasında çıkan din-bilim karşıtlığını Hristiyanlık dogmalarına karşı haklı bir zeminde değerlendirmek mümkünken modernleşme adına aynıyla İslam toplumlarına transfer edilmesi büyük bir yanılgı olmuştur. Kavramların ithal edildiği toplumun şartlarında serüvenleşmemesi ileriye dönük çok büyük sorunlar doğurmuştur (Okumuş, 2020, 290). Bu süreçte bilimin kalıbına sokulamadığı için dinden uzaklaşmalar da olmuştur ve

olagelmektedir. Ancak sürecin hiçbir aşamasında dinden tamamen kopuş gerçekleşmediği gibi uzlaşma mahiyetinde yeni maneviyat arayışları ortaya çıkmıştır. Eğitim seviyesi arttıkça eleştirel bakış açısının, sorgulayıcılığın arttığı bir gerçektir. Din eğitiminin eleştirel bakış açısına tavrının gözden geçirilmesi ve bu noktada gençlerin dilini anlaması, sorularına aynı dilden cevap vermesi oldukça önemlidir. Sahada yapılan araştırmaların doğru okunması, gerektiğinde özeleştirilmesi yapılması ve çözüme yönelik faaliyetlerin doğru metotlarla gençlere ulaştırılması gerekir.

4.2.3. Mezun Oldukları Liselerin Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısına Bağlı Olarak Yaşanan İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

TAÖ sonuçlarına göre “Seven Tanrı” alt boyutunda, Anadolu İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin puan ortalamasının, özel okullardan mezun olan öğrencilere göre istatistiksel olarak daha yüksek olduğu saptanmıştır.

“Tanrıya Yönelik Olumlu Duygular” alt boyutunda AİHL’den mezun olan öğrencilerin puan ortalaması, Fen liselerinden ve özel okullardan mezun olan öğrencilere göre daha yüksektir. Ölçeğin “Uzak Umursamaz Tanrı” alt boyutunda Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinden mezun olan öğrencilerin olumsuz Tanrı algılarının AİHL’inden mezun olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde çok yüksek olduğu saptanmıştır.

Örneklem grubu üniversite öğrencileri olmasına rağmen lisede aldıkları eğitimi sorgulamadaki amaç bu yıllarda kurumsal din eğitimi alan öğrencilerin Tanrı algılarını ve buna bağlı yaşanan inanç sorunlarına çözüm arayışlarını ortaya koyabilmektir. Burada çıkan sonuç, İmam Hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin, Tanrı algısı bağlamında yaşanan inanç sorunlarının çözümünde daha etkin, istekli, duyarlı ve çözüm odaklı olduklarını gösteren sonuçla uyumludur ve bu gençlerin aldıkları din eğitiminin sonuçlarını göstermesi bakımından da oldukça anlamlıdır. Bu sonuç, İmam Hatip Liseleri hakkında oluşturulan polemiklere yaklaşım tarzını da belirlemeye yardımcı olacak bir sonuçtur.

Tablo 4.7. TAİSÇÖ puanlarının öğrencilerin mezun oldukları liselere göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Mezun Olunan Lise	N	Ort.	SS	F-W	p
Teolojik ve manevi çözümler	Fen Liseleri	62	3,37 ^a	1,16	9,995	0,000***
	Sosyal Bilimler Liseleri	8	3,66 ^{ab}	0,70		
	Anadolu Liseleri	336	3,45 ^{ab}	1,05		
	Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri (Sağlık, Ticaret, Turizm, Kız, Endüstri Meslek)	45	3,53 ^{ab}	0,95		
	Anadolu İmam-Hatip Liseleri	90	4,06 ^b	0,68		
	Özel Okul	45	3,35 ^a	1,21		
Kollektif (yardımlı) çözümler	Fen Liseleri	62	2,50 ^{ab}	0,95	9,398	0,000***
	Sosyal Bilimler Liseleri	8	2,18 ^a	0,98		
	Anadolu Liseleri	336	2,46 ^{ab}	0,90		
	Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri (Sağlık, Ticaret, Turizm, Kız, Endüstri Meslek)	45	2,50 ^{ab}	0,79		
	Anadolu İmam-Hatip Liseleri	90	3,09 ^b	0,76		
	Özel Okul	45	2,70 ^{ab}	1,00		
Dışsal/çevresel çözümler	Fen Liseleri	62	3,18	1,01	2,164	0,057
	Sosyal Bilimler Liseleri	8	2,80	0,84		

	Anadolu Liseleri	336	2,91	0,97		
	Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri					
	(Sağlık, Ticaret, Turizm, Kız, Endüstri Meslek)	45	2,97	0,93		
	Anadolu İmam-Hatip Liseleri	90	3,23	0,84		
	Özel Okul	45	2,90	1,12		
Bilimsel/akılcı çözümler	Fen Liseleri	62	3,89	1,00		
	Sosyal Bilimler Liseleri	8	4,38	0,60		
	Anadolu Liseleri	336	4,03	0,93		
	Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri				0,997	0,418
	(Sağlık, Ticaret, Turizm, Kız, Endüstri Meslek)	45	3,80	1,07		
	Anadolu İmam-Hatip Liseleri	90	3,98	0,73		
	Özel Okul	45	3,93	0,95		

F: Tek Yönlü ANOVA Testi, W: Welch ANOVA Testi

***:<0,001

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİSÇÖ sonuçlarına göre ölçeğin “Teolojik ve Manevi Çözümler” boyutunda AİHL’ inden mezun olan öğrencilerle, Fen Liselerinden ve Özel Okullardan mezun olan öğrenciler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ayrıca “Kolektif (Yardımlı) Çözümler” alt boyutunda AİHL’ inden mezun olan öğrencilerin puanı, Sosyal Bilimler Liselerinden mezun olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Buna göre AİHL’ inden mezun olan öğrenciler, “Teolojik ve Manevi Çözümler” ve “Kolektif Çözümlerde” diğer liselerden mezun olan öğrencilere göre yüksek anlamlılık düzeyinde çözüme daha çok inanmaktadırlar.

İmam Hatip liselerinde okuyan ve buradan mezun olan öğrencilerin dindarlık düzeylerinin diğer okullarda okuyan ve oralardan mezun olan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalarla (Hökelekli, 1986, 46-47; Kaya, 1998, 118; Onay, 2004, 130; Yapıcı, 2006, 105; Öztürk, 2013, 72; Altun, 2015, 80; Bilge - Kula, 2020, 232) benzeşen bu sonuç aldıkları din eğitiminin etkisini göstermesi bakımından önemli bir sonuçtur. AİHL’ inden mezun olan öğrencilerin hazırbulunmuşlukları, öğrencilerin yetiştikleri sosyo-kültürel ve dini çevre, ailelerinin dini inanç kabulleri ve çocuklarının üzerindeki etkisi, müfredatın katkısı gibi çeşitli sebeplerle bu gençlerin olumlu Tanrı algısına sahip olduğu söylenebilir. Neticede içtenlikle ve samimiyetle sahiplendikleri Tanrı algılarının başta bu algı bağlamında yaşananlar olmak üzere tüm inanç sorunlarına önem verip, ilgilenmeye yönelttiği düşünülebilir. Bu sonuç İmam Hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin inanç sorunlarının çözümünde daha etkin, istekli, duyarlı ve çözüm odaklı olduklarını göstermektedir. Ayrıca dinin etkisini hissetmek ile dini olan konuları, sorunları, çözümleri önemsemenin doğrudan ilgili olduğunu gösteren bir sonuçtur.

Araştırmanın bu kısmında, araştırma hipotezlerinden “İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler ve İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrenciler Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmede dini faktörlerin etkisini yani teolojik ve manevi çözümleri daha çok önemsemektedirler” şeklindeki hipotez doğrulanmıştır. Ayrıca alınan din eğitiminin gençleri tüm alt boyutlarda çözüme katkı sunmaya sevk ettiği gözlenmiştir.

4.2.4. Okudukları Fakültelerin/Enstitülerin Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

TAÖ sonuçlarına göre “Seven Tanrı” alt boyutunda, İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrencilerin puan ortalamasının, Güzel Sanatlar ve Spor Bilimleri Fakültelerinde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Ölçeğin “Tanrıya Yönelik Olumlu Duygular” alt boyutunda İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrencilerin puan ortalaması, Güzel Sanatlar ve Spor Bilimleri Fakültelerinde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksektir.

Olumlu Tanrı ve seven Tanrı algılarıyla İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanlarının daha yüksek olması sonucu, Tanrı algısı bağlamında yaşanan inanç sorunlarının çözümünde aynı öğrencilerin, daha duyarlı ve daha çözüm odaklı olduklarını gösteren sonuçla uyumludur ve alınan yüksek din eğitiminin olumlu Tanrı algısına katkı sunduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ölçeğin “Uzak Umursamaz Tanrı” alt boyutunda Güzel Sanatlar ve Spor Bilimleri Fakültelerinde eğitim gören öğrencilerin puan ortalaması, İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

“Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular” alt boyutunda Hukuk ve İletişim Fakültelerinde eğitim gören öğrencilerin, puan ortalamaları anlamlı düzeyde farklıdır. “Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular” alt boyutunda “O’nu düşünmek bana sıkıntı veriyor”, “O’nu düşündüğümde utanıyordum ve kendimi suçlu hissediyordum” ve “O’nu düşününce kendim için kaygılanıyorum” şeklinde yer alan maddelere bakıldığında bu sonuç Hukuk ve İletişim Fakültelerinde eğitim gören öğrencilerin Tanrı’yı düşündüklerinde kendileri hakkında suçluluk duygusu, utanma, sıkılma, kaygı gibi duygulara kapıldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 4.8. TAİSÇÖ puanlarının öğrencilerin okudukları fakülte/enstitülere göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Okunulan Fakülte/Enstitü	N	Ort.	SS	F-W	p
Teolojik ve manevi çözümler	Fakülte-1	66	3,51 ^{ab}	0,86	9,200	0,000***
	Fakülte-2	30	3,65 ^{ab}	0,92		
	Fakülte-3	82	3,22 ^{ab}	1,23		
	Fakülte-4	123	3,83 ^{ab}	0,75		
	Fakülte-5	109	3,36 ^{ab}	1,18		
	Fakülte-6	83	4,02 ^b	0,71		
	Fakülte-7	59	3,38 ^{ab}	1,01		
	Fakülte-8	34	2,83 ^a	1,28		
Kolektif(yardımlı) çözümler	Fakülte-1	66	2,63 ^{ab}	0,85	8,709	0,000***
	Fakülte-2	30	2,39 ^{ab}	0,80		
	Fakülte-3	82	2,30 ^{ab}	0,94		
	Fakülte-4	123	2,63 ^{ab}	0,84		
	Fakülte-5	109	2,49 ^{ab}	0,90		
	Fakülte-6	83	3,16 ^b	0,79		
	Fakülte-7	59	2,51 ^{ab}	0,92		
	Fakülte-8	34	2,11 ^a	1,00		
Dışsal/çevresel çözümler	Fakülte-1	66	2,77 ^{ab}	0,82	4,982	0,000***
	Fakülte-2	30	3,02 ^{ab}	1,15		
	Fakülte-3	82	3,05 ^{ab}	1,01		
	Fakülte-4	123	3,06 ^{ab}	0,92		

	Fakülte-5	109	2,79 ^{ab}	0,94		
	Fakülte-6	83	3,42 ^b	0,83		
	Fakülte-7	59	2,95 ^{ab}	1,02		
	Fakülte-8	34	2,66 ^a	1,09		
Bilimsel/akılcı çözümler	Fakülte-1	66	4,16	0,84		
	Fakülte-2	30	4,42	0,60		
	Fakülte-3	82	3,84	1,08		
	Fakülte-4	123	4,07	0,86		
	Fakülte-5	109	3,94	0,92	2,126	0,052
	Fakülte-6	83	3,84	0,91		
	Fakülte-7	59	3,94	0,93		
	Fakülte-8	34	3,91	1,03		

Fakülte-1: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm Fakültesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Fakülte-2: Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi, İletişim Fakültesi, Fakülte-3: Sağlık Bilimleri Fakültesi, Veteriner Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Tıp Fakültesi, Fakülte-4: Eğitim Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fakülte-5: Mühendislik Fakültesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Fakülte-6: İlahiyat Fakültesi, Fakülte-7: Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Fakülte-8: Güzel Sanatlar Fakültesi, Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi

F: Tek Yönlü ANOVA Testi, W: Welch ANOVA Testi

***:<0,001

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİSÇÖ sonuçlarına göre İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrencilerin “Teolojik ve manevi çözümler”, “Kolektif (yardımlı) çözümler” ve “Dışsal/çevresel çözümler” alt boyutlarında puan ortalamasının, Güzel Sanatlar ve Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültelerinde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrenciler, kendileri herhangi bir şüphe ve sorun yaşamasalar da Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmeye diğer fakülte öğrencilerinden daha istekli görünmektedirler. Lise yıllarından itibaren hatta daha öncesinden aile ortamında din eğitimi almış olma ihtimali yüksek olan ve din merkezli bir hayat tercihinde bulunan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ilahiyat eğitiminde daha derinleştirdikleri dini bilgi ve kültürle dini duyarlılıklarının arttığı düşünülebilir. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine göre dini değerleri kabullenişlerini ve etkilerini daha çok hissettiklerini ortaya koyan benzer çalışmalar (Özdoğan, 1995, 76; Kaya, 1998, 118; Yapıcı - Zengin, 2003b, 187; Yapıcı, 2006, 90; Erdoğan 2014, 139-140; Öztürk, 2013, 67-68; Arıcı ve Tokur, 2017, 44; Dağcı, 2020, 21-22; Karimov, 2020, 67; Dağcı 2020, 20-21; Memiş, 2022, 140-144) göz önünde bulundurulduğunda yüksek din eğitimi alan gençlerin dinî duyarlılıkları yüksektir. Bu durum onların dinin toplumdaki algılanış ve yansımalarında görülen sorunlara karşı da daha hassas olduklarını göstermektedir. Zira herhangi bir mevzu ile ilgili bilginin miktarı ve niteliği o mevzuya olan duyarlılığın artmasında veya azalmasında etkilidir.

Bu sonuçla daha önce lise türleri ile ilgili açıklamada belirtildiği üzere araştırma hipotezlerinden “Anadolu İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrenciler ve İlahiyat Fakültesinde eğitim gören öğrenciler Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmede dini faktörlerin etkisini yani teolojik ve manevi çözümleri daha çok önemsemektedirler” şeklindeki hipotez doğrulanmıştır. Yüksek din eğitimi alan gençlerin her alt boyutta çözüme katkı sunmaya hazır oldukları gözlenmiştir.

4.2.5. Gençlerin Kendilerini Dindarlık Açısından Değerlendirme Durumlarının Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

TAÖ sonuçlarına göre “Seven Tanrı” ve “Tanrıya Yönelik Olumlu Duygular” alt boyutunda çok dindar olan öğrencilerin puan ortalamasının, dindar olmayan/dine ilgisiz olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde çok yüksek olduğu saptanmıştır. Buna göre çok dindar olan öğrenciler daha yüksek düzeyde seven Tanrı algısına sahiptirler. Dindar öğrencilerin olumlu ve sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olmaları beklenen bir sonuçtur.

Ölçeğin “Uzak Umursamaz Tanrı” alt boyutunda dindar olmayan/dine ilgisiz olan öğrencilerin puan ortalamaları dindar ve çok dindar olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde çok yüksektir. Bu sonuca göre dindar olmayan/dine ilgisiz olan öğrencilerin umursamaz Tanrı algılarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Ölçeğin “Korkutan ve Cezalandıran Tanrı” alt boyutunda biraz dindar ve dindar olmayan/dine ilgisiz olan öğrencilerin puan ortalamaları dindar olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu sonuca göre biraz dindar ve dindar olmayan/dine ilgisiz olan öğrencilerin korku yönelimli Tanrı algılarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

“Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular” alt boyutunda biraz dindar olan öğrencilerin puan ortalaması dindar olmayan/dine ilgisiz olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. “Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular” alt boyutunda “O’nu düşünmek bana sıkıntı veriyor”, “O’nu düşündüğümde utaniyorum ve kendimi suçlu hissediyorum” ve “O’nu düşününce kendim için kaygılanıyorum” şeklinde yer alan maddelere bakıldığında bu sonuçla biraz dindar olan öğrencilerin dindar olmayan/dine ilgisiz olan öğrencilere göre Tanrı hakkında değil, Tanrı karşısında kendileri hakkında olumsuz duygulara sahip oldukları yani Tanrıyı düşündüklerinde kendileriyle ilgili suçluluk duygusu, utanma, sıkılma, kaygı gibi olumsuz duyguların yükseldiği, anlaşılmaktadır. Kendilerini biraz dindar olarak tanımlayan bu öğrencilerin Tanrıya karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getirmediklerini düşünmelerinden dolayı bu duygulara kapıldıkları anlaşılabılır. Bu bulgu değerlendirildiğinde bazı gençlerin anlam arayışlarını tamamen kaybetmediğini göstermektedir.

Tablo 4.9. TAİŞÇÖ puanlarının öğrencilerin kendini dindarlık açısından değerlendirme durumlarına göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Kendini Dindarlık Açısından Değerlendirme Durumu	N	Ort.	SS	<i>W</i>	p
Teolojik ve manevi çözümler	Çok Dindar	17	4,28 ^b	0,50	141,352	0,000***
	Dindar	266	4,03 ^{ab}	0,65		
	Biraz Dindar	203	3,54 ^{ab}	0,87		
	Dindar değil / Dine ilgisiz	100	2,09 ^a	0,88		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Çok Dindar	17	2,62 ^{ab}	1,01	66,374	0,000***
	Dindar	266	2,93 ^b	0,78		
	Biraz Dindar	203	2,53 ^{ab}	0,86		
	Dindar değil / Dine ilgisiz	100	1,71 ^a	0,71		
Dışsal/çevresel çözümler	Çok Dindar	17	3,02 ^{ab}	1,15	8,800	0,000***
	Dindar	266	3,16 ^b	0,89		
	Biraz Dindar	203	2,98 ^{ab}	0,95		
	Dindar değil / Dine ilgisiz	100	2,56 ^a	1,03		
	Çok Dindar	17	4,18	0,99	2,256	0,089

Bilimsel/akılcı çözümler	Dindar	266	4,07	0,78
	Biraz Dindar	203	3,98	0,92
	Dindar değil / Dine ilgisiz	100	3,76	1,20

W: Welch ANOVA Testi

***: <0,001

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİSÇÖ sonuçlarına göre “Teolojik ve Manevi Çözümler”, “Kolektif (yardımlı) Çözümler” ve “Dışsal/Çevresel Çözümler” alt boyutlarında dindar ve çok dindar olan öğrencilerin puan ortalaması, dindar olmayan veya dine ilgisiz olan öğrencilere göre çok yüksektir. “Bilimsel/Akılcı Çözümler” alt boyutunda ise anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Esasında bu sonuç öngörülebilir bir sonuçtur. Çünkü dindar veya çok dindar olan öğrencilerin bağlı oldukları dinin kendi içinden ve Tanrıdan gelebileceğine inandıkları çözümlerle inanç problemlerinin aşılabileceğine inanmaları ve bu çözümleri desteklemeleri doğaldır. “Teolojik ve Manevi Çözümler” alt boyutunda yer alan maddeler incelendiğinde dua, bu dünyanın geçiciliği, Tanrıya sığınma, Peygamberin rehberliğinden faydalanma, Kur’an-ı Kerim’in emirlerini anlamaya çalışma, inançlı insanların kusurlarının dine transfer edilmemesi yani dinin özünü tanıma, dini temsiliyetin önemini kavrama gibi maddelerin yer aldığı görülmektedir. Çözümde tüm bunların etkinliğini ele alan maddelerin kendilerini dindar olarak niteleyen öğrenciler tarafından desteklenmesi anlamlıdır. Tersinden bakıldığında dindar olmayan ya da dine ilgisiz olan gençlerin de dinin kendisinden ve maneviyatından veya Tanrı’dan gelebilecek çözümlere inançlarının düşük olması anlaşılabilir bir durumdur.

Kendilerini dindar ya da çok dindar olarak niteleyen gençlerin diğer boyutlarıyla da çözümlere olan inançlarının yüksek olması, onların, benimsedikleri dini inançla ilgili problemlere her yönüyle ilgili olduklarını, çözüm arayışlarını sahiplendiklerini göstermektedir. Zira inananlar bağlılıkları oranında dinlerinin dünyalarına dönük her yönünü, sıkıntısını, zorluğunu, derdini de sahiplenmektedirler.

“Bilimsel/Akılcı Çözümler” boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark olmaması üniversite öğrencilerinin kendilerini dindarlık bakımından nasıl tanımlarlarsa tanımlasınlar birbirlerine yakın kanaat belirttikleri anlamına gelmektedir. Yani Tanrı algısı bağlamında yaşadıkları inanç sorunlarının çözümünde sorunların bilimsel ve akılcı yollarla çözümlenmesi gerektiği konusunda çok dindarlar da biraz dindar olanlar da dine ilgisiz olanlar da dindar olmayanlar da benzer fikirdedirler.

Bu sonuçla araştırma hipotezlerinden “Gençlerin Tanrı algıları bağlamında yaşadıkları inanç sorunlarının çözümünde Allah’a olan inançlarını tanımlama durumlarının veya dindarlık tutumlarının etkisi vardır. Örneğin kendilerini dindar olarak nitelendiren gençler, Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmede daha etkindirler ve daha isteklidirler.” şeklindeki hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

4.2.6. Verilen Din Eğitimi Şeklinin Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

TAÖ sonuçlarına göre disiplinli bir şekilde (kontrol edilerek) din eğitimi alan öğrencilerin diğer yöntemlerle din eğitimi alan öğrencilere göre sevgi yönelimli ve olumlu Tanrı algısına sahip oldukları saptanmıştır. Din eğitimi verilme şekillerinden “diğer” ifadesi,

belirtilenler dışında bir yöntemle eğitim alındığını ifade etmekle birlikte hiç din eğitimi alınmadığını da ifade etmektedir. Bu fark anlamlı düzeyde yüksektir. Ayrıca baskıcı bir şekilde (korkutularak ve/veya zorlanarak) din eğitimi alan öğrencilerin, disiplinli bir şekilde (kontrol edilerek) ve esnek bir şekilde (serbest bırakılarak) din eğitimi alan öğrencilere göre anlamlı düzeyde, uzak umursamaz Tanrı algısına yani olumsuz Tanrı algısına sahip oldukları saptanmıştır.

“Korkutan ve cezalandıran Tanrı algısı” ve “Tanrıya yönelik olumsuz duygular” alt boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Korku ve zorlama ile din öğretme faaliyetinin gençlerin olumsuz Tanrı algısına sahip olmalarına etkisini gösteren bu sonuç, din eğitiminde yöntem sorununun ne kadar önemli çıktılara sebebiyet verdiğini bir kez daha gösteren çok önemli bir sonuçtur.

Tablo 4.10. TAİŞÇÖ puanlarının öğrencilerin din eğitimi verilme şekillerine göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Din Eğitimi Verilme Şekli	N	Ort.	SS	F-W	p
Teolojik ve manevi çözümler	Esnek bir şekilde (Serbest bırakılarak)	368	3,59 ^b	0,97	7,306	0,001**
	Disiplinli bir şekilde (Kontrol edilerek)	170	3,63 ^b	1,04		
	Baskıcı bir şekilde (Korkutularak ve/veya zorlanarak)	37	2,86 ^{ab}	1,18		
	Diğer	11	2,38 ^a	1,35		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Esnek bir şekilde (Serbest bırakılarak)	368	2,58 ^{ab}	0,86	7,111	0,000***
	Disiplinli bir şekilde (Kontrol edilerek)	170	2,70 ^b	0,96		
	Baskıcı bir şekilde (Korkutularak ve/veya zorlanarak)	37	2,20 ^{ab}	0,98		
	Diğer	11	1,66 ^a	0,86		
Dışsal/çevresel çözümler	Esnek bir şekilde (Serbest bırakılarak)	368	3,03 ^b	0,97	3,085	0,027*
	Disiplinli bir şekilde (Kontrol edilerek)	170	2,95 ^{ab}	0,93		
	Baskıcı bir şekilde (Korkutularak ve/veya zorlanarak)	37	3,04 ^b	1,08		
	Diğer	11	2,16 ^a	0,93		
Bilimsel/akılcı çözümler	Esnek bir şekilde (Serbest bırakılarak)	368	3,98	0,94	1,562	0,198
	Disiplinli bir şekilde (Kontrol edilerek)	170	4,06	0,85		
	Baskıcı bir şekilde (Korkutularak ve/veya zorlanarak)	37	3,92	0,92		
	Diğer	11	3,48	1,29		

F: Tek Yönlü ANOVA Testi, W: Welch ANOVA Testi

*:<0,05, **:<0,01, ***:<0,001

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİŞÇÖ sonuçlarına göre ölçeğin “Teolojik ve Manevi Çözümler” alt boyutunda, disiplinli bir şekilde (kontrol edilerek) din eğitimi alan öğrencilerle esnek bir şekilde (serbest bırakılarak) din eğitimi alan öğrencilerin puan ortalaması, “diğer” yöntemlerle din eğitimi alan öğrencilere göre oldukça yüksek çıkmıştır

“Kollektif (yardımlı) Çözümler” alt boyutunda disiplinli bir şekilde (kontrol edilerek) din eğitimi alan öğrencilerin puan ortalaması, diğer yöntemlerle din eğitimi alan öğrencilere göre daha yüksektir.

“Dışsal/çevresel çözümler” alt boyutlarında baskıcı bir şekilde (korkutularak ve/veya zorlanarak) ve esnek bir şekilde (serbest bırakılarak) din eğitimi alan öğrencilerin puan ortalaması, diğer yöntemlerle din eğitimi alan öğrencilere göre daha yüksektir.

Korkutularak veya zorlanarak din eğitimi almış bireylerin, “Aile içinde yaşanan huzursuzluk ve çatışmalar azaldıkça Tanrı inancıyla ilgili sorunlar da azalır”, “Gündelik yaşamdaki toplumsal sorunlar azalırsa Tanrı inancıyla ilgili sorunlar da azalır” şeklindeki maddelerin yer aldığı “Dışsal/Çevresel Çözümler” alt boyutlarında puanlarının yüksek olması aldıkları ve etkilendikleri din eğitimi yaklaşımlarının bir yansıması olarak çözümü aile içi sorunların çözülmesi gibi çözüm önerilerine bağlamaları yani aile içindeki baskı ve zorlamalarla bağdaştırmaları oldukça anlamlıdır.

Disiplinli bir şekilde (kontrol edilerek) din eğitimi alan öğrencilerin “Kollektif (yardımlı) Çözümler”, alt boyutunda puan ortalamalarının yüksek olması alt boyutun içeriğinde farklı maddelerde yer alan ebeveynlerin, resmi dini kurumların (Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri), cemaatlerin, okulların, hocaların, öğretmenlerin vb. yardımlarını Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarının çözümünde gerekli görmeleri anlamlıdır. Bu gençler disipline edilmiş ve kontrol altında yürütülen din eğitimi faaliyetlerinde yetişkinlerin desteğini önemsemektedirler. Gençler doğru bir Tanrı algısı oluşmasına engel olan bilgi kirliliğinin önlenabilir ana unsurunun, kontrol altındaki din eğitimi pratikleri olduğunun farkındadırlar. Kitle iletişim araçlarının, dijital dünyanın insan hayatını kendi hâkimiyeti ve denetimi altına almaya çalıştığı zamansal, zihinsel, duygusal etkinliği düşünülünce gençlerin bizzat kendilerinin sorunun idrakinde olduğu sonucunu göstermesi bakımından çok önemli ve sevindiricidir.

Meseleye İslam dini özelinde bakıldığında baskı ve zorlamadan uzak bir din tebliğcisi olan Hz. Muhammed’in (sav) uygulamalarına ve Kur’an-ı Kerim’in insanları zorlamadan kesin olarak men eden, dini anlatmada ve öğretmede yumuşak davranmayı emreden birçok emrine (Bakara, 2/256; Ali İmran, 3/159; Nisa, 4/80; Nahl, 16/125; Kehf, 18/29; Taha, 20/43,44; Nur, 24/54; Neml, 27/80, 81; Ankebût, 29/46; Fussilet, 41/34; İnsan, 76/3; Kâfirûn, 109/1-6) rağmen dini yaşatma adına, dini değerleri koruma adına baskı, korku, zorlama içerikli eğitim uygulamaları o dine ve dindarlarına karşı nefret doğuracaktır. Ayrıca bu yöntemler gençler açısından dünyevileşmeyi besleyecek ve devamında onların din ile aralarına mesafe koymasına sebep olacaktır (Malkoç, 2019, 259). Hatta ruh dünyalarında ileriye dönük travmalar açabilecektir (Selçuk, 1991, 213).

İnanç gelişimi biyolojik, bilişsel, psikolojik, sosyal gelişim süreçleriyle birebir ilişkili ve büyük oranda bireye özgü bir şekilde gelişim göstermektedir. İnancın ve dinin eğitiminin yapıldığı süre boyunca kişisel farklılıklara özen gösterilmelidir. Eğitimciler, gençlerin seçilmesini, tercih edilmesini istedikleri şeyi dayatarak değil doğru tercihe ulaşmayı öğretmekle başarmalıdır. Öğretmen öğrencinin seçenekler arasında doğru seçim yapabilmesini kılavuzlayan kişi olmalıdır. Tanrı’ya inanma ya da inanmama, dindar olma ya da olmama varoluşsal bir tercih meselesidir. Gençler üzerinde yetişkinler olarak otorite kurmaya çalışmak başkaldırıyla karşılaşmayı kaçınılmaz kılacaktır. Bu yüzden din ve inanç eğitiminde bilgilendirme süreci, gençler yetişkin bir birey gibi muhatap alınarak,

öğretmenin rehberliğinde iş birliği yapılarak ve gençlere de sorumluluk verilerek araştırma, inceleme, sorgulama ve bulma süreci şeklinde ilerlemelidir. Ancak bu süreç aidiyet duygusunu geliştirebilir ve böyle bir yolla olma sürecine ulaşılır.

Bu bölümdeki sonuçlarla, araştırma hipotezlerinden “Örgün ve yaygın tüm din eğitimi faaliyetlerinde eğitimin verilme yöntemi gençlerin Tanrı algılarını ve Tanrı algılarıyla ilgili yaşadıkları inanç sorunlarını çözmelerinde etkilidir.” şeklindeki hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

4.2.7. Yetiştirmede Anne Tutumunun Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

Yapılan analiz sonuçlarına göre otoriter, sevgisini göstermeyen anne tarafından yetiştirilen öğrencilerin, demokratik, sevgisini göstermeyen anne tarafından yetiştirilen öğrencilere göre az da olsa daha fazla korkutan ve cezalandıran Tanrı algısına sahip oldukları görülmüştür.

Bu sonuç sevgisizliğin eşlik ettiği otoritenin veya duyarsızlığın olumsuz ve korku yönelimli Tanrı algısının temelini oluşturduğunu gösteren önemli bir sonuçtur ve baskıcı veya ihmalkâr, sevgisiz anne tutumlarının olumsuz ve korku yönelimli Tanrı algısına sebep olduğunu bulgulayan başka çalışmalarla da uyumludur (Yörükoğlu, 1992, 199-200; Yörükoğlu, 1998,106-107; Bilgin, 2000, 109; Dilmaç - Çifçi, 2020, 49-50).

Tablo 4.11. TAİSÇÖ puanlarının öğrencilerin yetiştirmede anne tutumlarına göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Yetiştirmede Anne Tutumu	N	Ort.	SS	F	p
Teolojik ve manevi çözümler	Demokratik, sevgi dolu	329	3,51	1,03	0,712	0,614
	Demokratik, sevgisini göstermez	27	3,67	0,91		
	Otoriter, sevgi dolu	131	3,55	1,02		
	Otoriter, sevgisini göstermez	47	3,50	1,16		
	İlgisiz	22	3,89	0,76		
	Fazla ilgili	30	3,43	1,21		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Demokratik, sevgi dolu	329	2,60	0,92	0,977	0,431
	Demokratik, sevgisini göstermez	27	2,67	0,95		
	Otoriter, sevgi dolu	131	2,50	0,91		
	Otoriter, sevgisini göstermez	47	2,73	0,82		
	İlgisiz	22	2,59	1,05		
	Fazla ilgili	30	2,34	0,91		
Dışsal/çevresel çözümler	Demokratik, sevgi dolu	329	2,91	0,94	2,165	0,057
	Demokratik, sevgisini göstermez	27	3,30	1,01		
	Otoriter, sevgi dolu	131	2,97	0,95		
	Otoriter, sevgisini göstermez	47	3,22	0,96		
	İlgisiz	22	3,35	1,19		
	Fazla ilgili	30	3,07	1,03		
Bilimsel/akılcı	Demokratik, sevgi dolu	329	4,00 ^{ab}	0,92	2,405	0,036*

çözümler	Demokratik, sevgisini göstermez	27	4,19 ^b	0,74
	Otoriter, sevgi dolu	131	3,98 ^{ab}	0,87
	Otoriter, sevgisini göstermez	47	4,09 ^{ab}	0,78
	İlgisiz	22	4,12 ^{ab}	1,00
	Fazla ilgili	30	3,47 ^a	1,28

F: Tek Yönlü ANOVA Testi

*:<0,05

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİSÖ sonuçlarına göre ölçeğin “Bilimsel/akılcı çözümler” alt boyutunda demokratik, sevgisini göstermeyen anne tarafından yetiştirilen öğrencilerin puan ortalamasının, otoriter, fazla ilgili anne tarafından yetiştirilen öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Demokratik ortamlarda (özgür bir alana sahip) olan ancak sevgisiz büyüyen çocukların zihinlerini meşgul eden sorulara cevap arayışları büyük oranda internet erişiminin olduğu her türlü ortamda olacaktır. Ölçekte “Bilimsel/Akılcı Çözümler” alt boyutunda yer alan maddelerin de kapsadığı merak, öğrenme isteği, sorgulayıcı olma, bilimsellik, akılcılık, hakikat arayışı gencin kişiliğinin olgunlaşmasında çok değerli kavramlar iken sevgiden yoksun ortamlarda büyümüş gençler için bir tuzak haline dönüşebilmektedir. Gençlerin yöneldikleri araştırma ortamlarına göre bu kavramlar ya değer kazanacak ya da değer kaybedecektir. Sevgisiz ve ilgisiz büyüyen gençlere, internet ortamındaki kontrolsüz arayışında yakın ilgi göstererek kısa yoldan şüphelerini ve merakını gidereceğini vadeden akımlar, özellikle bilimi yüceltme boyasıyla boyanmış sahte kurtuluş reçeteleri sunarak gençleri, inançlarını yitirme noktasına kadar sürükleyebilmektedirler. (Adler, 2011, 15-16; Kirkpatrick, 1992, 17; Köse, 2004, 50-53)

Fazla ilgili anne tarafından yetiştirilenlerin puan ortalaması “Bilimsel/Akılcı Çözümler” alt boyutunda demokratik, sevgisini göstermeyen anne tarafından yetiştirilen öğrencilere göre anlamlı düzeyde düşüktür. Bu sonuç, Tanrı algısı bağlamında yaşanan inanç sorunlarının çözümünde bilimsel, akılcı, sorgulayıcı bir bakışı benimsemeye fazla ilgili annelerin bu tavrının, gençleri geriye çektiğini göstermektedir. Fazla ilgili anneler bu fazla ilgiyi çocuklarının okuldaki akademik başarılarını yönlendirme aşamasında kullanmış olabilecekleri gibi kişisel özelliklerini ve benliklerini ortaya koymaya yönelik birçok yönde de kullanmış olabilirler. Annenin fazla ilgisiyle yönlendirilmiş gencin bilimsel ve akılcı çözümleri tercihte düşük kalması zihinsel süreçlerine müdahalenin eseridir. Bireylerin kişiliklerini sürekli yönlendirmek onlar adına düşünmek, onlar adına karar vermek, onlar adına gelecek inşa etmek, kısaca yumurtayı dıştan kırmak ileri vadede zihinsel tembelliği getirecek, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde o bireyler için bilimsel, akılcı arayışlarda bulunmak anlamsızlaşacaktır. Dini sorunlar da dâhil toplumsal sorunlar karşısında duyarsız, ilgisiz olmakla suçlanan gençlerin yetiştirilme ortamlarının kişilikleri üzerindeki etkisini göstermesi açısından bu sonuç gençlerin çocukluktan itibaren yetişmelerinde adeta bir ilke haline dönüşmüş olan sevgisizlik/ilgisizlik ve aşırı ilgi tutumları arasında gereken dengenin kurulmasının elzem olduğunu bir kez daha göstermektedir.

4.2.8. Yetiştirmede Baba Tutumunun Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

TAÖ sonuçlarına göre ilgisiz baba tarafından yetiştirilen öğrencilerin, demokratik, sevgi dolu baba tarafından yetiştirilen öğrencilere göre Tanrı karşısında olumsuz duygulara sahip oldukları saptanmıştır. Tanrıya yönelik olumsuz duygular, gençlerin Tanrıyı düşündüklerinde iç dünyasında oluştuğunu belirttikleri sıkıntı, utanma, suçluluk, kaygı ifade eden duygulardır. Bu sonuç baba ilgisizliğinin gençlerin metafizik âlemle bağını etkilediğini göstermektedir.

Fazla ilgili baba ve otoriter, sevgi dolu baba tarafından yetiştirilen gençlerin ilgisiz baba tarafından yetiştirilenlere göre olumlu Tanrı algılarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç baba ilgisinin fazlalığının araştırmaya katılan gençler tarafından yadırganmadığını, olumsuz bir Tanrı algısına sebep olmadığını göstermektedir. Bu bulgu Tanrı'yı yüceltilmiş baba şeklinde ifade eden Freud'un dine ve Tanrı'ya karşı olumsuz tutum geliştirmesine sebep olan babasıyla ilgili hayal kırıklıklarını hatırlatmaktadır (Yüce, 2020, 171). Nitekim Freud, dini ve Tanrı'yı bir saplantı nevrozu ve bir yanılsama olarak görmüş, birçok gencin baba otoritesinden kurtulur kurtulmaz dini inançlarını kaybettiğini belirtmiştir. Ona göre her şeye gücü yeten Tanrı imajı çocuklukta tecrübe edilen baba ve anne imgelerinin yüceltilerek tekrar canlanmasından başka bir şey değildir (Ayten, 2017, 53). İnsanın tabiatla karşılaştığı olaylar (depremler, sel, fırtına, salgın hastalık vb. felaketler) karşısında çaresiz kalması, onda çocukluk çağlarında aciz kaldığı zaman kendisine yardım eden güçlü bir baba imajının devamı niteliğinde bir Tanrı algısı oluşturmuştur. (Köse, 2012, 120-121). Ulaşılan sonuç gençlerin babalarından gördükleri fazla ilgi ve otoritenin olumsuz bir Tanrı algısı doğurmadığını göstermektedir.

Tablo 4.12. TAİSÇÖ puanlarının öğrencilerin yetiştirmede baba tutumlarına göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Yetiştirilmede Baba Tutumu	N	Ort.	SS	F-W	p
Teolojik ve manevi çözümler	Demokratik, sevgi dolu	173	3,45 ^{ab}	1,13	2,961	0,012*
	Demokratik, sevgisini göstermez	72	3,43 ^{ab}	1,10		
	Otoriter, sevgi dolu	134	3,77 ^b	0,91		
	Otoriter, sevgisini göstermez	125	3,62 ^{ab}	0,89		
	İlgisiz	69	3,26 ^a	1,11		
	Fazla ilgili	13	3,52 ^{ab}	1,18		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Demokratik, sevgi dolu	173	2,53 ^{ab}	0,95	3,097	0,009**
	Demokratik, sevgisini göstermez	72	2,61 ^{ab}	1,05		
	Otoriter, sevgi dolu	134	2,80 ^b	0,85		
	Otoriter, sevgisini göstermez	125	2,50 ^{ab}	0,84		
	İlgisiz	69	2,32 ^a	0,87		
	Fazla ilgili	13	2,80 ^b	0,82		
Dışsal/çevresel çözümler	Demokratik, sevgi dolu	173	2,94	1,01	1,181	0,317
	Demokratik, sevgisini göstermez	72	2,85	1,00		

	Otoriter, sevgi dolu	134	3,11	0,87		
	Otoriter, sevgisini göstermez	125	3,04	0,97		
	İlgisiz	69	2,90	0,99		
	Fazla ilgili	13	3,20	1,06		
Bilimsel/akılcı çözümler	Demokratik, sevgi dolu	173	3,87	1,00		
	Demokratik, sevgisini göstermez	72	3,97	0,98		
	Otoriter, sevgi dolu	134	4,04	0,87	1,109	0,354
	Otoriter, sevgisini göstermez	125	4,10	0,81		
	İlgisiz	69	4,00	0,93		
	Fazla ilgili	13	3,95	0,99		

F: Tek Yönlü ANOVA Testi, W: Welch ANOVA Testi

*:<0,05, **:<0,01

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİSÖ sonuçlarına göre baba otoritesiyle sevgi dolu yetişen gençlerin puan ortalamasının, özellikle “Teolojik ve Manevi Çözümler” ve “Kolektif (yardımlı) Çözümler” alt boyutlarında, baba ilgisinden mahrum yetişen gençlere göre anlamlı bir fark oluşturduğu saptanmıştır. Bu durum babanın otoriter ancak sevgi dolu yetiştirme tarzının, gençleri sorunlara karşı daha hassas, çözümlere karşı daha istekli bir yöne yönelttiğini göstermektedir.

“Kolektif (yardımlı) çözümler” alt boyutunda fazla ilgili baba ve otoriter, sevgi dolu baba tarafından yetiştirilen öğrencilerin puan ortalaması, ilgisiz baba tarafından yetiştirilen öğrencilere göre daha yüksektir. Bu sonuç babadan gelen ilginin, gençlerin toplumdaki diğer insan ve kurumlara (arkadaşlara, ilahiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi resmi dini kurumlara, cemaatlara, okullara, hocalara, öğretmenlere, psikolog-psikiyatrist gibi uzmanlara) kısaca topluma olan güven ve inancı artırdığını düşündürmektedir. Genç bireyler için yetişmede baba ilgisi toplumsallaşmaya açılan kapı görüntüsü vermektedir.

Yetiştirmede anne-baba tutumlarının, gençlerin din ve Tanrı algılarının şekillenmesindeki önemini ortaya koyan çalışmalar yanında çocukluktan itibaren ebeveyn tutumları içten, güven veren, demokratik, destekleyen, sıcak ve denetleyen tarzda olan gençlerin kişisel ve toplumsal uyumlarının da yüksek olduğunu ortaya koyan çalışmalar vardır (Ekşi, 1990, 44; Şahin, 2007, 237). Gençlerin sosyal hayatındaki uyum, toplumsal duyarlılığı, duyarlılık da toplumda problem olarak görülen her türlü meseleye çözüm arayışlarını beraberinde getirir.

Bu sonuçlarla araştırma hipotezlerinden “anne-baba tutumları Tanrı algılarını ve Tanrı algılarına bağlı inanç sorunlarının çözümünü olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.” şeklindeki hipotez doğrulanmıştır.

4.2.9. Allah’a Olan İnançlarını Tanımlama Durumlarının Gençlerin Tanrı Algısına ve Tanrı Algısı Bağlamında Yaşadıkları İnanç Sorunlarının Çözümüne Etkisi

TAÖ sonuçlarına göre Allah’a inanan ve bu konuda hiçbir şüphesi olmayan öğrencilerin, Allah’ın var olduğuna inanmayan öğrencilere göre sevgi yönelimli Tanrı algıları ve O’na yönelik olumlu duygularının anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca

Allah'ın olup olmadığını bilmeyen ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmayan öğrencilerin Allah'a inanan ve bu konuda hiçbir şüphesi olmayan ve Allah'a inanan, bu inancını akli delillerle destekleyen öğrencilere göre uzak umursamaz Tanrı algısı puanları anlamlı düzeyde çok yüksektir.

Allah'a inanan fakat bu konuda çözemediği bazı şüpheleri olan gençlerin ve Allah'ın olup olmadığını bilmeyen ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmayanların, Allah'a inanan ve bu inancını akli delillerle destekleyenlere ve Allah'a inanan ve bu konuda hiçbir şüphesi olmayan gençlere göre korkutan ve cezalandıran Tanrı algıları anlamlı düzeyde çok yüksektir. Ayrıca Allah'a inanan fakat bu konuda çözemediği bazı şüpheleri olan gençlerin, Allah'ın var olduğuna inanmayanlara göre Tanrıya yönelik olumsuz duyguları anlamlı düzeyde çok yüksektir. TAÖ'nin "Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular" alt boyutunda yer alan maddelere bakıldığında Allah'a inanan fakat bu konuda çözemediği bazı şüpheleri olan gençlerin Tanrı hakkında olumsuz düşündükleri değil, Tanrı karşısında olumsuz duygulara sahip oldukları, Tanrıyı düşündüklerinde suçluluk duygularının yükseldiğini anlaşılmaktadır. "Tanrıya Yönelik Olumsuz Duygular" alt boyutunda yer alan maddeler: "O'nu düşünmek bana sıkıntı veriyor", "O'nu düşündüğümde utanıyorum ve kendimi suçlu hissediyorum" ve "O'nu düşününce kendim için kaygılanıyorum" şeklindedir. Burada Allah'a inanan fakat bu konuda çözemediği bazı şüpheleri olan gençlerin, Tanrıyla ilgili arayışlarının devam ettiği ve bu yöndeki düşüncelerinde son noktayı koymamış oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Allah'a inanan fakat bu konuda çözemediği bazı şüpheleri olduğunu belirten öğrencilerin Tanrıya karşı kendilerini sorumlu hissetmelerinden dolayı inançlarını rasyonel temellere oturtma istekleri ve çabaları anlaşılmaktadır. Sorgulayıcı ve eleştirel yaklaşımla bir şüphe süreci içinde olan gençlerin, süreç boyunca düşünce ve inançlarını askıya aldıkları düşünülmemelidir.

Çalışmanın bu kısmında ve dindarlık tutumlarıyla ilgili elde edilen veriler neticesinde, araştırma sorularından biri olan "Gençlerin sahip oldukları Tanrı algıları nasıldır? (Tanrıya yönelik olumlu duygulara mı yoksa olumsuz duygulara mı sahiptirler? Sevgi yönelimli Tanrı algıları mı yoksa korku yönelimli Tanrı algıları mı daha baskındır?)" şeklindeki soruların cevabına da ulaşılmıştır.

Gençlerin çoğunluğu inanç boyutuyla Allah'a inandıklarını belirterek Ona yönelik algıları sevgi yönelimli ve olumludur. Ancak dindarlık boyutuyla az da olsa kendilerini ne çok dindar ne dindar ne de az dindar olarak tanımlamayan ve inanç boyutuyla arada fark oluşturan küçük bir kesim vardır. Bu sonuç gençlerin dindarlık ve inanç kavramlarına ayrı anlamlar yüklediklerini göstermektedir. Ayrıca biraz dindar olduğunu veya Allaha inandığını ancak ona dair zihninde henüz çözemediği sorunlar olduğunu belirten gençlerin Tanrı düşüncesi karşısında suçluluk duygusu içine girmeleri, utanma, kaygı gibi duygulara sahip olmaları yönündeki bulgular göstermektedir ki, üniversite gençliğinin belli bir kesiminin ne Tanrı algıları ne inanç yönelimleri ne de dindarlık algıları tamamıyla neticelenmiş durumda değildir. Bu anlamdaki arayışları devam etmektedir.

Bu kısım ile ilgili sonuç araştırma hipotezlerinden "Gençlerin çoğunluğu Allah'a inanmaktadır ve gençler Allah'a inanma ile dindarlık tutumlarını birbirlerinden ayırmaktadırlar." şeklindeki hipotez ile "Üniversite gençliğinin dindarlık algıları ve inanç yönelimleri, özellikle zihinsel karmaşa içinde olanlar açısından henüz olgunlaşmamış ve tamamlanmamıştır." şeklindeki hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

Tablo 4.13. TAİŞÖ puanlarının öğrencilerin Allah'a olan inançlarını tanımlama durumlarına göre karşılaştırılması

Alt Boyut	Allah'a Olan İnanç Tanımlama Durumu	N	Ort.	SS	F-W	p
Teolojik Ve manevi çözümler	Allah'a inanıyorum ve bu konuda hiçbir şüphem yok	227	4,00 ^b	0,73	173,479	0,000***
	Allah'a inanıyorum ve bu inancımı akli delillerle destekliyorum	220	3,75 ^b	0,79		
	Allah'a inanıyorum fakat bu konuda çözemediğim bazı şüphelerim var	81	2,96 ^{ab}	0,89		
	Allah'ın olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmıyorum	30	2,00 ^{ab}	0,83		
	Allah'ın var olduğuna inanmıyorum	28	1,41 ^a	0,52		
Kolektif (yardımlı) çözümler	Allah'a inanıyorum ve bu konuda hiçbir şüphem yok	227	2,85 ^b	0,87	56,524	0,000***
	Allah'a inanıyorum ve bu inancımı akli delillerle destekliyorum	220	2,71 ^b	0,82		
	Allah'a inanıyorum fakat bu konuda çözemediğim bazı şüphelerim var	81	2,13 ^{ab}	0,76		
	Allah'ın olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmıyorum	30	1,83 ^{ab}	0,85		
	Allah'ın var olduğuna inanmıyorum	28	1,36 ^a	0,51		
Dışsal/ çevresel çözümler	Allah'a inanıyorum ve bu konuda hiçbir şüphem yok	227	3,07 ^b	0,91	8,371	0,000***
	Allah'a inanıyorum ve bu inancımı akli delillerle destekliyorum	220	3,08 ^b	0,95		
	Allah'a inanıyorum fakat bu konuda çözemediğim bazı şüphelerim var	81	2,96 ^{ab}	0,95		
	Allah'ın olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmıyorum	30	2,76 ^{ab}	0,93		
	Allah'ın var olduğuna inanmıyorum	28	2,04 ^a	1,17		
Bilimsel/ akılcı	Allah'a inanıyorum ve bu konuda hiçbir şüphem yok	227	3,93 ^{ab}	0,87	4,437	0,002**

çözümler	Allah'a inanıyorum ve bu inancımı akli delillerle destekliyorum	220	4,18 ^b	0,78
	Allah'a inanıyorum fakat bu konuda çözemediğim bazı şüphelerim var	81	3,90 ^{ab}	0,79
	Allah'ın olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmıyorum	30	3,51 ^a	1,38
	Allah'ın var olduğuna inanmıyorum	28	3,73 ^{ab}	1,58

F: Tek Yönlü ANOVA Testi, Welch ANOVA Testi

, <0,01, *, <0,001

Ortak harfe sahip olmayan ortalamalar arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05)

TAİSÇÖ sonuçlarına göre ölçeğin “Bilimsel/akılcı çözümler” alt boyutu hariç tüm alt boyutlarda Allah’a inanan ve bu konuda hiçbir şüphesi olmayanlar ve Allah’a inanan ve bu inancını akli delillerle destekleyen öğrenciler ile Allah’ın var olduğuna inanmayan öğrenciler arasında anlamlı bir fark oluşmuştur. Allah’a inanan ve bu konuda hiçbir şüphesi olmayanlar ile Allah’a inanan ve bu inancını akli delillerle destekleyen gençlerin inanç sorunlarının çözümüne katılım puanları çok daha yüksektir. “Bilimsel/Akılcı Çözümler” alt boyutunda Allah’ın var olduğuna inanmayan öğrenciler arasında anlamlı bir fark oluşmaması bu gençlerin inanç sorunlarının çözümünde bilimsel çözümlerin etkinliğine inandıklarını göstermektedir. Çünkü alınan puanlar her inanç grubunda birbirine yakındır.

“Bilimsel/Akılcı Çözümler” alt boyutunda Allah’a inanan ve bu inancını akli delillerle destekleyen öğrencilerin puan ortalamasının, Allah’ın olup olmadığını bilmeyen ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmayan öğrencilere göre daha yüksek olması da önemli bir bilgidir. Tanrının var olup olmadığının bilinemeyeceğine inanan gençler genel olarak bilimsel/akılcı çözümlerin inanç sorunlarının çözümünde etkili olamayacağı kanaatindedirler.

Bu kısımda yapılan analizler Tanrı’ya olan inancı ne şekilde olursa olsun tüm gençlerin Tanrı algısı bağlamında yaşanan inanç sorunlarının çözümüne her bir alt boyutta katılım gösterdikleri sonucuna ulaştırmaktadır.

Bu çalışmada çözüme katkı sunması beklenen gençler mantıken ya olumsuz Tanrı algısını veya Tanrıyı hayattan dışlayan bir algıyı problem olarak gören gençlerdir. Ya da dindar olmasa da Tanrısal emir ve yasaklara yaşamında yer vermese de arayış ve sorgulayışları devam eden gençlerdir. Tamamen reddediş içerisinde olanlar durumu bir sorun olarak değerlendirmedikleri için bir çözüm arayışında olmayabilirler. Bu durum bir sınırlılık gibi görülebilir. Ancak toplumda, Tanrı hakkında olumsuz algıya sahip gençlerle Tanrıya inanan ve Tanrının çizdiği yolda ilerleme gayretinde olan, olumlu Tanrı tasavvuruna sahip gençler bir arada yaşamaktadırlar. Aynı sınıf ve sosyal ortamları paylaşabilmektedirler. Tanrıya inanan gençlerle aynı düzlemde olmasa da bulunduğu pozisyonu tanımlama aşamasında olan gençler için de sorun olan Tanrı algısı bağlamında yaşanan inanç sorunlarına çözüm üretmek her kesimden gençlerin fikirleriyle bir çeşitlilik

de sunmuştur. Bununla ilgili olarak Tanrının varlığına inanmadığını belirten öğrencilerin, bilimsel ve akılcı çözümlerle ilgili sonuca dair verileri anlamlıdır.

Sonuç

Araştırmaya katılan gençlerin %90,1'i Allah'a inanmaktadır. %5,1'i Allah'ın olup olmadığını bilmediğini ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmadığını ve %4,8'i Allah'ın var olduğuna inanmadığını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu (%82,9) kendilerini bir şekilde dindar kabul etmektedirler. Araştırmaya katılan gençlerin din eğitimi %37,9 aile üyelerinden, %29,9 Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kurslardan aldıkları görülmüştür.

Kız öğrencilerin seven ve olumlu Tanrı algıları erkek öğrencilere göre erkek öğrencilerin de uzak, umursamaz, korkutan ve cezalandıran Tanrı algıları kız öğrencilere göre daha yüksektir. Aynı şekilde Tanrı algısına bağlı olarak yaşanan inanç sorunlarını çözmede kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre teolojik ve manevi çözümler alt boyutunda puanları daha yüksektir.

Ailesi köyde ikamet eden öğrencilerin, ailesi il merkezinde ikamet eden öğrencilere göre seven ve olumlu Tanrı algıları yüksektir. Çözümlere yönelik tüm alt boyutlarda ailesi köyde ikamet eden öğrenciler daha etkindir. Ailede eğitim düzeyi arttıkça, sevgi yönelimli Tanrı algıları da Tanrı algıları bağlamında yaşanan inanç sorunlarının çözümüne yaklaşım da azalmaktadır.

Anadolu İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin seven ve olumlu Tanrı algıları Fen liselerinden ve özel okullardan mezun olan öğrencilere göre daha yüksektir. Tanrı algısı bağlamında gençlerin yaşadıkları inanç sorunlarının çözümünde İlahiyat fakültesinde eğitim gören öğrencilerin teolojik ve manevi çözümler, kolektif (yardımlı) çözümler ve dışsal/çevresel çözümlerde Güzel Sanatlar Fakültesi ve Spor Bilimleri Fakültesinde eğitim gören öğrencilere göre puanları daha yüksektir.

Kontrol altında disiplinli bir şekilde din eğitimi aldığını belirten öğrenciler sevgi yönelimli ve olumlu Tanrı algısına sahiptirler. Disiplinli ve esnek bir şekilde din eğitimi alan öğrencilerin teolojik ve manevi çözümlerde ve kolektif (yardımlı) çözümlerde puan ortalamaları yüksektir.

Allah'a inanan ve bu konuda hiçbir şüphesi olmayanlar ile Allah'a inanan ve bu inancını akli delillerle destekleyen gençlerin Tanrı algısı bağlamında yaşanan inanç sorunlarının çözümünde puanları bilimsel/akılcı çözümler alt boyutu hariç Allah'ın var olduğuna inanmayan öğrencilere göre çok daha yüksektir.

Dindar veya çok dindar olan öğrencilerin dua, bu dünyanın geçiciliği, Tanrıya sığınma, Peygamberin rehberliğinden faydalanma, Kur'an-ı Kerim'in emirlerini anlamaya çalışma, inançlı insanların kusurlarını dine transfer etmeme yani dinin özünü tanıma, dini temsiliyetin önemini kavrama gibi maddelerin yer aldığı teolojik ve manevi çözümlerde puanları dindar olmayan veya dine ilgisiz olan öğrencilere göre oldukça yüksektir.

Öneriler

Varoluşsal, bireysel ve toplumsal açıdan sancılı geçen dönemlerinde gençlere yardımcı olmak, başta aile olmak üzere her kademede eğitim kurumları, dini kurumlar, kültür, sanat,

edebiyat kurumları ve kitle iletişim araçları olmak üzere tüm kurumların temel sorumlulukları arasındadır.

Olumsuz ve korku yönelimli Tanrı algısını besleyen faktörlerin başında çocukluk döneminde, önce ailede başlayan sonra eğitim ortamlarında devam eden sevgi eksiklikleri, ilgisizlik, yanlış veya eksik din ve inanç eğitimi uygulamaları gelmektedir. Bu olumsuzlukları tamamen yok etmenin imkânsızlığı bilinmekle birlikte azaltmaya yönelik çalışmaların profesyonel yöntemlerle olması gerekmektedir. Bu minvalde gençlerde inançla ilgili ortaya çıkan her türlü farklılaşmayı bozulma olarak okumamak, bir özneleşme girişimi olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Birey olma çabası içerisinde kimlik, kişilik ve anlam arayışındaki gençlere yönelik her türlü kategorik ve tipolojik yakıştırmalardan uzak durulmalıdır. Gençler yanlış din söylemleri ve eğitim pratikleri ile din ve dünya arasında sıkıştırılmamalı, özgürlüklerin tamamen kısıtlandığı bir alana itilmemelidir. Felsefi ve etik tartışmalarla gençlerle kaliteli vakit geçirilmeli düşünme, akıl yürütme, analiz yapabilme, argüman geliştirme, kişisel ve toplumsal sorunlara yönelik değerlendirmeler yapabilmeleri için ortamlar oluşturulmalıdır. Gençlerde inancın etkisini artırmanın kuşatıcı bir dünya görüşü inşa etmek ile mümkün olacağını bunun da yolunun sadece teolojik argümanlarla olamayacağını edebiyat, sanat, kültür, doğa, müzik alanındaki etkinliklerden kopuk bir dinin, gençleri insanlığın entelektüel birikiminden faydalanmaktan mahrum bırakacağı unutulmamalıdır.

Son söz olarak sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda sorunları yüzde yüz çözüme ulaştırma iddiası büyük bir iddia olacaktır. Ancak gençleri alana dahil etme yönünde gösterilen bu çaba gençler açısından değer bulan bir çıkış yoludur. Hayat boyu devam edebilecek bir anlam arayışında hedefe ulaşılacağına olan inanç başlı başına bir çözümdür.

Kaynakça | References

- Acar Voltan, Nilüfer vd., “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12 (1996), 45-56.
- Adıgüzel, Arife. *Üniversite Gençliğinde Dini Yönelimin Sosyolojik Açısından İncelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF ve Dicle Üniversitesi İİBF Karşılaştırmalı Örneği*. Isparta: SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Adler, Alfred. *Yaşamın Anlam ve Amacı*, çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Alpar, Melek. “Sonuçları İtibarıyla 15 Temmuz Darbesi”. *Turkish Studies Dergisi* 12/16 (2017), 53-64. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.11711>
- Altun, Rıza. *Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsisizm İlişkisi: Sinop Örneği*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Apak, Hıdır. “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Tanrı Algısı: Bingöl Üniversitesi Örneği”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/11 (2016), 219-230. <http://busbed.bingol.edu.tr/tr/pub/issue/29505/404180>
- Argyle, Micheal - Hallahmi. Benjamin Beit. “Dinî Davranış Teorileri”. çev. Ali Kuşat vd., Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1/16 (2004), 247-280.
- Arıcı, İsmail - Tokur, Behlül. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Tanrı Algıları ve Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki”. *Electronic Turkish Studies* 12/10 (2017), 31-48. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.11991>
- Arkonaç, Sibel Ayşen. *Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2. Baskı, 1998.
- Aydın, Ali Rıza. *Dini İnkârın Psiko-Sosyal Nedenleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Balcı Arvas, Fatma. “Kişisel Değerler ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/5 (2018), 40-63. <https://doi.org/10.15869/itobiad.463831>
- Bauman, Zygmunt. *Cemaatler Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. çev. Nurdan Soysal. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Baynal, Fatma. “Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 206-231. <https://doi.org/10.15869/itobiad.96269>
- Bayyığıt, Mehmet. *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989.
- Bilge, Emine Zehra - Kula, M. Naci. “Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 / 1 (2020), 215-240. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.763650>
- Bilgin, Beyza. *İslam ve Çocuk*, Ankara: DİB Yayınları, 4.Basım, 2000
- Canatan, Kadir. *Gençlerin Modern İzmlerle İmtihanı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.
- Champely, Stephane. *Pwr: Basic Functions for Power Analysis*. 2020. <https://CRAN.R-project.org/package=pwr>
- Cirhinlioğlu, Fatmagül ve Üzeyir Ok, “Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?”. *ZFWT: Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3/1 (2011), 121-141.
- Cohen, Jacob. *Statistical Power Analysis for The Behavioral Science*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1988.
- Coşkun, İbrahim. “Modern Çağ Deizminin Nedenleri ve Sonuçları”, *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm*. ed. Vecihi Sönmez vd., 41-70. Van: Ensar Neşriyat, 2017.
- Çakı, Fahri. “Türkiye’de 15 Temmuz’un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 13/1 (Nisan 2018), 91-124. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.335297>
- Dağcı, Abdullah. “Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Umut Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 2 (2020), 9-38.

- Demir, Şeyhmus. "Dini ve İdeolojik Kimliklerin İnşasında Etkili Sosyoekonomik Faktörler ve İlişki Düzeyleri: Mardin İli Örneği". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/3 (2021), 805-820. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.872139>
- Dilmaç, Bülent - Çiftçi, Ayşenur. "14-18 Yaş Grubunda Tanrı Algısı ile Psikolojik Sağlamlık İlişkisinin İncelenmesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (2020), 14-28.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB). *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları, 2014.
- Düzgün, Şaban Ali. "Çağın Meydan Okumaları Karşısında Genç Zihinler ve İnanç Krizi". *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi* 13/1 (2015), 13-22. <https://doi.org/10.18317/kader.45210>
- Ekşi, Aysel. *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
- Erdoğan, Emine. "Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının Dini Yönelim Biçimleri ile İlişkisi". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/27 (2014), 167-185.
- Ermis, Ali. *Ergenlerin Deizm Algısına Dair Sosyolojik Bir Araştırma: Çankaya örneği*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Göcen, Gülüşan. *Şükür: Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Güler, Özlem. "Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 123-133.
- Günay, Ünver. *Erzurum Kenti ve Çevresinde Dini Hayat*. Erzurum: Erzurum Kitaplığı, 1999.
- Günaydın, Fatma. "İmam-Hatip Liselerinde İnanç Soru(n)ları". *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyumu*. ed. Vecihi Sönmez vd. 321-335. Van: Ensar Neşriyat, 2017.
- Hökelekli, Hayati. "Ergenlik Çağı Davranışlarında Din Eğitiminin Etkisi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 30-43.
- Hökelekli, Hayati. "Ergenlik Döneminde Din Şüpheleri". *Din Öğretimi Dergisi* 14 (1988), 73-82.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2005.
- İmamoğlu, Abdülvahit - Yavuz, Adem. "Üniversite Gençliğinde Dini İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/23 (2011), 205-244.
- İnceoğlu, Metin. *Tutum Algı İletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi, 2010.
- KAD, Konda Araştırma ve Danışmanlık. "Türkiye 100 kişi olsaydı". Erişim 11 Ekim 2022. <https://interaktif.konda.com.tr/turkiye-100-kisi-olsaydi>
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karimov, Eldar. *Üniversite Öğrencilerinde Dini Tutum ve Yaşam Doyumunun Mutluluk Üzerindeki Rolü: Azerbaycan Örneği*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Kaya, Mevlüt. *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun: Etüt Yayınları, 1998.
- Kıntar, Nurten. *Benlik Saygısı ve Dindarlık*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008.
- Kirkpatrick, Lee A., *An Attachment-Theory Approach to the Psychology of Religion*, The International Journal for The Psychology of Religion, 2/1, (1992), 3-28. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0201_2
- Kirman, Mehmet Ali. *Din ve Sekülerleşme: Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Adana: Karahan Kitabevi, 2005.
- Koç, Mustafa. "Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19 (2010/2), 217-248.
- Köse, Ali, "XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları: Sosyolojik Bir Bakış". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 49 (Aralık 2015). 5-27. <https://doi.org/10.15370/muifd.28848>
- Köse, Ali. *Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Nedenleri*, Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- Köse, Ali. *Freud ve Din*. İstanbul: İz yayıncılık, 4.Basım, 2012.
- Krejcie, R. V. - Morgan, D. W. "Determining Sample Size For Research Activities". *Educational And Psychological Measurement*, 30 (1970), 607-610.

- Kula, M. Naci. *Kimlik ve Din: Ergenler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Kula, Tahsin. *Ergenlerde Öfke Duygusu; Benlik Algısı, Tanrı Algısı, Suçluluk ve Utanç Duyguları Açısından Bir Değerlendirme (Diyarbakır Örnekleme)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Malkoç, Mehmet. "Gençliği Dini Değerlerden Uzaklaştıran Sebepler". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (2019), 252-268.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Memiş, Mustafa. *Yükseköğrenim Görmüş Bireylerde Dindarlıkla Demokratik, Bilimsel ve Sanata Yönelik Tutum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Antalya Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Meydan, Hasan - Aydın, Sare. "Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 299-323.
- Miller, Alan. S. - Hoffman, John. P. "Risk and Religion; An Explanation of Gender Differences in Religiosity". *Journal for the Scientific Study of Religion* 34/1 (1995), 63-75.
<https://doi.org/10.2307/1386523>
- OAD, Optimar Araştırma ve Danışmanlık. "Optimar İnanç Araştırması". Erişim 10 Ekim 2022.
<https://www.optimar.com.tr/>
- Ocakoglu, Ömer Faruk. "Din ve Maneviyat Arasında: Türkiye’de Genç Nüfus Dindarlığı", Türkiye’nin Gençleri İleri Analizler, ed. Ahmet Özdiñ İstanbul: Uluslararası Tüm Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, (2020), 131-170.
- Odabaşı, Fatma. *Muhalefet Süreci Bağlamında Gençlerde Din ve Sivil İtaatsızlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Ok, Üzeyir. "Bir Aktivite Sistemi Olarak İnanç: İnanç Gelişimine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (2005), 111-134.
- Oktay, Melike - Şentepe Lokmanoglu, Ayşe. "Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısı ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Journal of International Social Research* 13/73 (2020), 1090-1100. <https://doi.org/10.17719/jisr.11123>
- Okumuş, Ejder. "Toplumsal Değişim ve Din". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapcıoğlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 6.Basım, 2020.
- Onay, Ahmet. *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Dem Yayınları, I. Basım, 2004.
- Özdoğan, Öznur. *Dindarlıkla İlgili Bazı Faktörlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Öztürk, Eyüp Ensar. *İyimsellik ve Dindarlık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Peck, M. Scott. *Az Seçilen Yol: Sevginin, Geleneksel Değerlerin ve Ruhsal Tekamülün Psikolojisine Yeni Bir Bakış*. çev. Semra Ayanbaşı. İstanbul: Akaşa Yayınları, 2003.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM). *15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Öncesi ve Sonrasında Gençliğin Durumu*. İstanbul: SEKAM yayınları, 2018.
- Şahin, Adem. "Ergenlerde Dindarlık, Algılanan Anne-Baba Dindarlığı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişki". *Marife* 7/1 (2007), 221-247.
- Tarhan, Nevzat., *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayıncılık, 2005.
- Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2014.
- Uysal, Veyssel. "Psiko-Sosyal Açından Oruç: Dini Hayat ve Şahsi Özellikler". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 2 (1995), 165-180.
- Uysal, Veyssel. *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: DEM Yayınları, 2006.
- Ünal, Mehmet Süheyl. "Dinsel Bireycilik: Tehdit mi, Fırsat mı?". *Dini Araştırmalar* 13/37 (2010), 5-18.

- Yaparel, Recep. *Yirmi-Kırk Yaş Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.
- Yapıcı, Asım - Zengin, Zeki Salih. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleriyle Psiko-Sosyal Uyumları Arasındaki İlişki". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2003a), 65-127.
- Yapıcı, Asım - Zengin, Zeki Salih. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (2003b), 173-206.
- Yapıcı, Asım. "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları". *İlahiyat Akademi* 12 (2020), 1-44.
- Yapıcı, Asım. "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2006), 66-116.
- Yaşaroğlu, Cihat - Aslan, Mehmet Ş. "2018 Bingöl Gençlik Araştırması". *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Sempozyumu* (15-16 Ekim 2018). ed. Süleyman Taşkın - Sadi Yılmaz. 22-28. Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları. 2019.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 17. Basım, 1992.
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı*, İstanbul: Özgür Yayınları, 10.Basım, 1998.
- Yüce, Fatma. "Din Felsefesi Bakımından Sigmund Freud'da Bilim ve Din I: Bilimsel Görüşleri, Özgünlüğü ve Bilim Perspektifinden Bilim-Din İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2020). 143-178. <https://doi.org/10.17120/omuifd.800426>
- Yüksel, İbrahim. "FETÖ Terör Örgütü Hakkında Emniyet ve Diyanet Teşkilatının 15 Temmuz Sonrası Hazırladıkları Çalışmaların Sosyolojik Analizi". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 Özel Sayı (2019), 41-58. <https://doi.org/10.18037/ausbd.658675>